

«БЕКТЕМИН»

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу филология илимдери боюнча доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн уюштурулган Д 10.24.699 диссертациялык кеңешинин алдын ала коргоосу филология илимдеринин доктору, профессор

Ч. К. Найманова

2024-жылдын «22»-ноябры

ПРОТОКОЛ № 8

Диссертациялык кеңештин төрагасы: филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова (10.02.19)

Диссертациялык кеңештин төрагасынын орун басары: филология илимдеринин доктору, доцент А. Т. Абдраева (10.02.20)

Катышкандар: филология илимдеринин доктору, профессор Б. Е. Дарбанов – онлайн (10.02.19), филология илимдеринин доктору, профессор Б. Х. Кусанова – онлайн (10.02.19), филология илимдеринин доктору, профессор Б. Ш. Усубалиев (10.02.19), филология илимдеринин доктору, доцент С. С. Жумалиев (10.02.19), филология илимдеринин доктору, профессор П. К. Кадырбекова (10.02.20), филология илимдеринин доктору, доцент Г. К. Джумалиева (10.02.20), филология илимдеринин доктору, доцент Д. И. Козуев – онлайн (10.02.20), филология илимдеринин доктору, доцент Б. Б. Нарынбаева (10.02.20), филология илимдеринин доктору, доцент А. Н. Сыдыков (10.02.20), филология илимдеринин доктору, доцент Ч. С. Тулеева (10.02.20)

Окумуштуу катчысы: филология илимдеринин кандидаты, доцент Н. Б. Джаркинбаева (10.02.20)

Күн тартибинде:

Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) деген темада 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин коргоого сунуш кылуу үчүн алдын ала талкуу.

Илимий жетекчиси – филология илимдеринин доктору, профессор Караева З. К.

УГУЛДУ:

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова:

– Саламатсыздарбы, урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү! Беркутбай

Ерматович, Бибигуль Хакимовна жана Дурус Исакбаевич онлайн тартибинде отурумга катышып жатышат. Кворум бар, анда отурумду ачык деп жарыялоо менен күн тартибиндеги маселени талкуулоого өтсөк..

Урматтуу кесиптештер, Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин маданияттар аралык байланыш жана лингвистика бөлүмүнүн аспиранты Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «**Кыз Дарыйка**» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) деген темада 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча жазылган кандидаттык диссертациясын алдын ала талкуулоо. Окумуштуу катчысы Джаркинбаевага сөз берели Н.Б.

УГУЛДУ:

Окумуштуу катчысы ф.и.к., доц. Джаркинбаева Н.Б.: Жапарова Гулнарида Токторалиевна 1979-жылдын 29-мартында Жалал-Абад областындагы Базар-Коргон районуна караштуу Ооган-Талаа айылында кызматчынын үй-бүлөсүндө туулган. 1996-жылы Базар-Коргон районундагы №17 Кызыл-Октябрь (азыркы Сатыбалды Далбаев) атындагы орто мектепти ийгиликтүү аяктап, 1996-2001 жылдары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин Чет тилдер факультетинин «Чет тили жана адабияты (англис тили)» адистигин бүтүргөн. Эмгек жолун 2001-2005 жылдары Сузак районуна караштуу №23, Жалал-Абад шаарындагы №13 орто мектептеринде англис тили мугалими болгон. 2005-жылы экономика жана ишкердик академиясынын лаборант-окутуучусу, Финансы жана башкаруу факультетинин усулчусу, Эл аралык Кыргыз-Түрк институтунун окутуучусу, 2018-жылы ЭАУнун гуманитардык-экономикалык колледжине караштуу 050303 «Чет тили», 050720 «Котормо иши» орто кесиптик билим берүү адистиктерин, 2020-2021 окуу жылында чет тилдер, котормо теориясы жана практикасы кафедрасынын астында 550300 «Филологиялык билим берүү», «Чет тили» профилин ачкан. Өз демилгеси менен ачылган чет тилдер, котормо теориясы жана практикасы кафедрасын 2018-2023-жылдары жетектеген. 2014-2018 жылдары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин аспирантура бөлүмүн ийгиликтүү бүтүргөн. Жалал-Абад шаарындагы К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин чет тилдер, котормо теориясы жана практикасы кафедрасынын башчысы. Азыркы учурда мамлекеттик, расмий жана чет тилдер кафедрасынын ага окутуучусу, доценттин милдетин аткаруучу. “Семиотика” окуу-котормо борборунун директору. Үй-бүлөлүү, 3 уулдун энеси. Суруолор болсо жооп берүүгө даярмын.

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова: Сөздү иштин жалпы мазмунун маалымдоо үчүн диссертантка 10-15 мүнөт убакыт берели.

Диссертациялык иштин темасы боюнча Г. Т. Жапарованын доклады, презентация слайддары 15 мүнөт.

Диссертант Жапарова Г. Т.: Саламатсыздарбы урматтуу төрага, Д 10.24.699 диссертациялык кеңештин мүчөлөрү! Биздин диссертациялык ишибиз «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) деп аталат. Илимий жетекчим филология илимдеринин доктору, профессор Караева Зина Караевна.

Диссертациялык иш киришүү, 3 баптан, корутунду, колдонулган адабияттардын тизмесинен жана тиркемеден турат. Ар бир баптын аягында кыскача тыянак чыгарылды. Киришүү бөлүмүндө диссертациянын актуалдуулугу, максат-милдеттери көрсөтүлүп,

илимий иштин жаңылыктары, практикалык мааниси, коргоого коюлуучу жоболор камтылган.

Теманын актуалдуулугу. Сунушталып жаткан диссертацияда элдик поэмаларды алгачкы жолу кыргыз тилинен англис тилине которуу менен элдик, фольклордук поэмасына жана алардын котормолоруна лингвопоэтикалык иликтөө жүргүзүлүп, атайын илимий деңгээлде иликтөөгө алгачкы жолу поэмадагы котормо алынып жаткандыгы менен түшүндүрүлөт. Биз, илимий ишибизде котормо категорияларын илимий курал катары пайдалануу менен лингвопоэтикалык каражаттардын негизинде алгачкы жолу системага салып изилдөөгө аракет жасадык.

Мына ушуга байланыштуу бул илимий иште элдик поэманын англис тилине которулушу жана андагы тилдик каражаттар, эки элдин дүйнө таанымынын чагылдырылышын талдоого арналгандыгы менен **актуалдуу** болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты – «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ жүргүзүү аркылуу, котормо тексттин негизинде анын көркөм-эстетикалык өзгөчөлүктөрүн, поэмадагы лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорду илимий негизде ар тараптан аныктоо. Бул максатты жүзөгө ашыруу үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** коюлду:

- Лингвопоэтиканын калыптануу, өнүгүү этаптарын жалпы тил илиминде, кыргыз жана англис тилдеринде чыгармаларды лингвопоэтикалык өңүттө изилдөөнүн жана аларды которуунун илимий-теориялык, методологиялык, методикалык маселелерин аныктоо;
- Кадыркул Алимановдун вариантында айтылган «Кыз Дарыйка» поэмасындагы лингвистикалык каражаттарды, алардын көркөм-эстетикалык өзгөчөлүктөрүн, лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорун көрсөтүү;
- Кыргыз жана англис чыгармаларына тиешелүү болгон тилдик каражаттарды түрдүү деңгээлде салыштырып талдоо.
- Кыргыз чыгармаларын англис тилине которууда түп нусканын адекваттуулугун сактоонун жолдорун белгилөө.

Илимий иштин практикалык мааниси. Изилдөөдөн алынган корутунду-жыйынтыктарды жогорку жана атайын окуу жайларында, жалпы эле көркөм чыгарманын тилин үйрөнүүдө, бул багыттагы изилдөөлөрдө, аны окутуунун теориялык-методикалык принциптерин иштеп чыгууда, “Көркөм чыгарманын тилине лингвистикалык талдоо”, “Адабий анализ”, “Семиотика”, “Котормонун теориясы жана практикасы” сабактарын окутууда колдонууга жана окуу китептерин, окуу куралдарын түзүүдө, атайын курстар менен атайын семинарларды өтүүдө, тилдик көркөм каражаттарды аныктоодо, котормолорду жана жүргүзүлгөн анализдерди котормо таануу илимин өнүктүрүүдө колдонууга болот.

Коргоого коюлуучу негизги жоболор:

1. Лингвистикалык анализ – лингвопоэтиканын компоненти катары тилдин фонетика-фонологиялык, морфологиялык, синтаксистик, ошондой эле семантикалык теңгээлдери аныкталат, алар архаизмди жана элдик поэмалардын уникалдуулугун чагылдырат.
2. «Кыз Дарыйка» поэмасында чагылдырылган элдин тарыхына таянуу менен кыргыз улуттук баалуулугунун өзгөчөлүктөрүн камтыган стилистикалык, адабий жана семиотикалык деңгээлдеги изилдөөлөр аныкталат.
3. Дүйнө сүрөтүн кабыл алуунун прагматикалык өзгөчөлүгү, котормону тилдик бирдиктер аркылуу системалаштырууга жана моделдөөгө мүмкүндүк берет.

4. «Кыз Дарыйка» поэмасын которууда тил аралык универсалий, алломорфтук, изоморфтук, лингвистикалык жана экстралингвистикалык кубулуштар изилденет.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Изилдөөдө биринчи жолу Кадыркул Алимановдун вариантында айтылган элдик поэманын котормо текстине лингвистикалык, стилистикалык, филологиялык, семиотикалык анализдерди топтоп жана тектеш эмес тилдерди салыштыруу аркылуу темага байланыштуу тыянак-кортундулардын негизинде диссертант тарабынан талдоого алынып, түшүндүрүлдү. Ошондой эле иштин максат, милдеттеринин аныкталышы, илимий адабияттарга обзор жасалышы, факты-материалдар топтолуп, талданышы, сыпатталып баяндалышы, изилдөөдөн алынган натыйжалар, коргоого коюлган теориялык жоболор жана жалпы корутундулар изилдөөчүнүн жеке салымы болуп саналат.

Диссертациянын натыйжаларынын апробацияланышы.

Республикалык, эл аралык илимий-теориялык симпозиумдарында, конференцияларында изденүүчү тарабынан илимий баяндамалар жасалып, талкууланды. Кыргыз тилинен англис тилине түз которулган алгачкы котормо окуу китеби 2018-жылы башталып, 2020-жылы элдик поэма «Кыз Дарыйка» чыгармасы которулду, «Кыз Дарыйка» аттуу котормо китеп басылып чыкты.

Диссертациянын жыйынтыктарынын толук жарыяланышы. Темага байланыштуу илимий макалалар жогорку окуу жайлар тарабынан уюштурулган түрдүү илимий-практикалык конференцияларда жарыяланып, басмадан чыккан: Диссертациялык изилдөөнүн негизинде иштин мазмунун чагылдырган 8 илимий макала жарыяланып, анын ичинен чет элдик индекстелген (РИНЦ) илимий басылмаларда 3 макала жарык көрдү.

Диссертациянын көлөмү жана түзүлүшү. Иш киришүүдөн, үч баптан, баптар боюнча жыйынтыктардан, жалпы корутундудан, пайдаланылган адабий булактардын тизмесинен, интернет ресурстарынан жана тиркемеден турат. Иштин жалпы көлөмү 162 бет.

Киришүүдө ишке жалпы мүнөздөмө берилип, иликтөөгө алынган проблеманын актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, теориялык-практикалык мааниси, коргоого коюлган негизги жоболор, колдонулган методдор, диссертациянын апробацияланышы, структурасы жана көлөмү белгиленет.

Биринчи бап “Илимий адабияттарга теориялык илик” деп аталып, анда лингвопоэтиканын Россияда калыптанышы жана өнүгүшү лингвистикалык анализ, лингвопоэтиканын чет өлкөлөрдө (АКШ, Англия, Франция, Германия) изилдениши, лингвопоэтиканын Россияда изилдениши, лингвопоэтиканын Кыргызстанда изилдениши, стилистикалык анализ, адабий анализ, семиотикалык анализдердин изилдениш абалы боюнча илимий сереп камтылды.

1.1. Лингвопоэтиканын калыптанышы жана өнүгүшү.

Лингвопоэтика – адабият таануу менен лингвистиканын чегинде турган филологиялык тармак. Лингвопоэтикалык анализ берүүдө тилдин формасы чыгарманын мазмунун түзүүдө кандай катыша тургандыгын билдирип, адабият менен тыгыз байланышат Липгарт [1996:269]. Лингвопоэтикалык талдоо О. С. Ахманова [1966:13], В. Я. Задорнова [1986:32], А. А. Липгарт [1998:92-93], М. Э. Конурбаев [1999:164] жана Т. Б. Назаровалардын [2002:224] эмгектеринде иштелип чыккан.

1.2. Лингвопоэтикалык изилдөөлөр чет өлкөлөрдө (АКШ, Англия, Франция, Германия)

Поэтиканын тилине негиз салган чет өлкөлүк окумуштуулар Аристотель, Гумбольдт,

Э. Бенвенист, Л. Вайсгербер, Э. Сепир жана Б. Л. Уорфтун эмгектеринде чагылдырылган. «Адамдын тил аркылуу гана адам болорун», «тилде адамдын чыгармачылык алгачкы күчтөрү, анын терең мүмкүнчүлүктөрү аракетке келерин» эң алгач Гумбольдт айткан. «Тил – бул элдин бирдиктүү руханий энергиясы»- деп белгилеген окумуштуу [Гумбольдт, 1984:314]. Дүйнөлүк тилчилер – Роман Якобсон, Дж. Миллер, Ф. Джонсон-Лэрд, Дж. Лакофф, М. Джонсон, Каде, М. Риффатер (1980, 1987), М. Халлидей, Д. Лич жана М. Шорт, Потенбня, Фосслердин Ч. С. Пирс, Ч. Моррис, Р. Карнап, А. Тарский ж.б. окумуштуулар, философтор лингвопоэтикалык денгээлде анализ жасашкан.

1.3. Россиядагы лингвопоэтикалык изилдөөлөр

Тексттерди лингвопоэтикалык изилдөө салты негизинен академик В. В. Виноградовдун эмгектери менен байланыштуу. Орус окумуштуулары А. Ахманова, А. Липгарт, М. Конурбаев, В. Я. Задорнова, Б. В. Томашевский, В. В. Винокур, М. Кожина, В. Одинцов, Д. Шмельов, С. Ермоленко, А. Коваль, Л. Мацько, Л. В. Щерба, Ю. М. Лотман, Н. Д. Тмарченко, М. И. Гореликова лингвистикалык, стилистикалык, адабий анализдерди жасоону өзүнчө бир жол катары эсептешип, изилдешкен. «Көркөм текст – бул сүрөткердин өзгөчө ички абалынан келип чыккан, кеп түрүндө дүйнөнү жанга негиздеген сезимдик-түшүнүк катары түшүнүү» [Бабенко, 2004:21].

1.4. Кыргызстандагы лингвопоэтикалык изилдөөлөр

Көркөм чыгарманын тилин көркөм текстти лингвистикалык жана стилистикалык багытта иликтөө иштери К. Кырбашев (1968), К. Зулпукаров (1983,1996), З. Дербишова (2001), Ж. Мамытов (2002), Т. Аширбаев (2000, 2001), С. Өмүралиева (2005), Б. Усубалиев (1994,1995), С. Мусаев (1990,2000), К. Саматов (1997, 2004), А. Оморов (2002), З. Караева (2006), М. Тагаев (2006), Т. Маразыков (1996, 2005), А. Абдыкеримова (2008), К. Калиева (2010), А. Асылбекова (2012), Д. Кенжебаев (2014), У. Камбаралиева (2014), С. Мамбаева (2016), А. Токтоmatoва (2017), М. Алишова (2021) эмгектеринде кеңири иликтенген.

Иштин экинчи бабы «**Элдик поэманын котормосун изилдөөнүн материалдары, методологиясы жана методдору**» деп аталып, изилдөөнүн объектиси, предмети; диссертациялык иштин теориялык жана методологиялык базасы, изилдөөнүн материалдары, методдору, т.а. лингвопоэтикалык анализ тууралуу жоболор негизделип, көркөм образды башка тилдин каражаттары аркылуу анын өзгөчөлүгүн котормо тилде түзүү тууралуу теориялык ойлор илимий негизде бекитилди.

Изилдөөнүн объектиси – «Кыз Дарыйка» поэмасынын түп нускасына жана котормосуна лингвопоэтикалык анализ.

Изилдөөнүн предмети – көркөм чыгарманын котормосуна лингвопоэтикалык анализ жасоо менен лингвистикалык, стилистикалык, адабий, семиотикалык анализдер болуп саналат.

2.1. Лингвопоэтикалык каражаттарды изилдөөнүн материалдары

Лингвопоэтиканын методологиясына мазмундун жана форманын биримдиги жөнүндө сөз болгондо, А. С. Ахманова, М. Э. Конурбаев, А. А. Липгарт, В. М. Жирмунский форманын ар кандай өзгөрүшү, сөзсүз, жаңы мазмундун ачылышына алып келерин, мазмунундагы өзгөрүү формага таасир этерин белгилейт. Бул илимпоздун өзгөчө артыкчылыгы, поэтика маселелерин кароодо поэтикалык тил же сөз башта турат, «поэзия – бул оозеки искусство, поэзия тарыхы – оозеки тарых» – дегенинде [Жирмунский В., 1977:21]. Диссертациялык ишти жазууда жалпы тил илиминдеги, кыргыз жана англис тилдеринин илимдеги илимий-теориялык корутунду-тыянактарга таянуу менен, изилдөөнүн көздөгөн максатына, алган багытына, мазмун-натыйжасы катары *байкоо*,

топтоо, сыпаттоо, чечмелөө, салыштыруу, жалпылоо, конкретизация, статистика, трансформация, транслитерация, толук же жартылай алмашуу, түшүн калуу, кошумчалоо, сүрөттөө, автордук котормо, системалуулук, интроспекция ыкмасы, лингвопоэтикалык анализ методдору колдонулду.

2.2. Элдик поэмалар жана аларды которуунун ыкмалары

Англис тилиндеги илимий адабияттарда “методология”- конкреттүү ишке ашыруу үчүн колдонулган методдордун жана принциптердин, иш-аракеттердин жыйындысы деп түшүндүрүлөт [Ходи, 1999].

Элдик поэманы изилдөөдө контрастивдик (салыштырма) ыкмасы биздин иликтөөбүздү тереңдетет деп ойлойбуз. Бул ыкма жөнүндө В. Н. Ярцева мындай дейт: «Контрастивдик анализ тектеш эмес тилдердеги салыштырылып жаткан тилдердин структуралык бирдиктеринин формаларын жана маанилерин системалуу түрдө салыштырууну камтышы керек. Анткени тилдердин ортосунда тектештик болбосо да, бары бир окшоштуктар жана айырмачылыктар бар деген божомолго негизделген» [Ярцева, 2010:51].

Текстке лингвопоэтикалык анализ илим жана ыкма катары каралат. Дескриптивдик анализ көбүнчө чыгармадагы каармандарды сүрөттөөдө колдонулат. Элдик поэмаларда образдын сырткы келбети негизги элемент болуп саналат. Жолборс – элдик поэмада жоо жоолотпогон баатыр катары берилген, ошондой эле айбаттуу арстан, аялдык принципти камтыган кабылан, элдик чыгармаларга тиешелүү болгон поэмадагы намыстын, тынчтыктын, эркиндиктин, сүйүүнүн символу катары колдонулат. Тактап айтканда, элдик поэмада **арстан** – башкаруучунун символу, ал эми **шер арстан** (Азирети Аалы) - баатырдыктын, балбандыктын белгиси болуп эсептелет.

К. Алимановдун айтуусу боюнча Кыз Дарыйка дүйнөлүк чыгаан балбан кыз болгондуктан, поэмада баатыр кыздын образын берүүдө кыргыз жана англис тилине которуудагы эквиваленттери колдонулган.

Статистикалык ыкманын негизинде чыгарманын жалпы көлөмүн алып карадык.

Кыргыз тилинде колдонулушу	Англис тилинде колдонулушу
Кыз балбан - 27	Fighter - 82
Шер - 16	Warrior - 4
Кабылан - 2	Panther - 7
Арстан – 12	Lion - 18
Жолборс - 5	Tiger - 5

Үчүнчү бап «**Кыз Дарыйка**» поэмасынын котормосуна лингвопоэтикалык анализ деп аталып, Кыз Дарыйка элдик поэмасынын котормолоруна лингвопоэтикалык анализ ыкма катары пайдаланды.

О. С. Ахманованын мектебинин түшүнүгүндөгү «**лингвопоэтика**»: 1) лингвистикалык анализ; 2) стилистикалык анализ; 3) адабий анализ; 4) семиотикалык анализден турат. Ал эми лингвистикалык багытта иликтөө иштери тилдик каражаттарды: 1) фонетика-фонологиялык; 2) морфологиялык; 3) лексикалык; 4) синтаксистик деңгээлдерде анализдөөнү талап кылат. Бирок адекваттуулукка жетишүүчү дагы бир маанилүү фактор бул профессор З. Караеванын илимий иштеринде көрсөтүлгөндөй экстралингвистикалык релеванттуулуктарды билүү болуп саналат.

3.1. «Кыз Дарыйка» поэмасындагы фонетика-фонологиялык каражаттарды которуунун жолдору.

Поэмадагы фонетикалык каражаттардын жардамы менен уюшулган диссонанс жана аллитерация кыргыз оозеки чыгармаларында кеңири колдонулгандыгы белгилүү. О.Урмамбетовдун вариантындагы «Кыз Сайкал» кичи эпосун профессор З. Караеванын котормосунан мисал келтирүүгө болот. **Модель №4**

Кыргыз тилинде	Англис тилинде
Уйкаштык бар	Уйкаштык жок

Бул мисалдагы так диссонансты үнсүз тыбыштар *n* түзүп, үнсүздөр *ы-ү-ю* тыбыштарынан турган сөздөр уккулуктуулуктун түзүлүшүнө жол берген. Кыргыз тилиндеги этиш сөздөр менен аяктайт. Ал эми англис тилинде көбүнчөсү маанисине карай которулуп, этиш сөздөр зат атоочтор менен таржымалданган, уйкаштык сакталбаган.

3.2. «Кыз Дарыйка» поэмасындагы морфологиялык каражаттарды которуунун жолдору. Эмоционалдык боёктуулугу, экспрессивдүүлүгү жагынан зат, сын атоочтор башка сөз түркүмдөрүнөн айырмаланат.

Модель №1 Сөзмөр = orators; N+мөр = verb+or; N+Suffix=Verb+Suffix

Ал эми күчөтмө даражалуу *эң бир сонун сөзмөр* конструкциясындагы сын атооч кыймыл-аракеттин сын-сыпатын күчөтүп, бышыктооч болуп келүү менен кыргыздын ырды, чечендикти жогору баалаган, мындай сапатты өнөр катары баалаган эл экендигин чегине жеткире ачып берүүгө жетишти. Ушул строфа англис тилинде *extraordinary orators*, котормодогу саптар зат, сын атоочтору колдонулду жана кыргыз тилиндегидей эле стилистикалык кызмат аткарып, мааниси сакталып англис тилине которулду.

Модель №1 Syntactic unit = Lexical unit (Complex noun)

Кыргыз тилинде	Англис тилинде
<i>эң бир сонун – 3 компоненттүү</i>	<i>Extraordinary-mamaal сөз</i>

3.3. «Кыз Дарыйка» поэмасындагы лексикалык каражаттарды которуунун жолдору.

Учурдагы кыргыз тилинин активдүү лексикасынан чыгып, бирок белгилүү бир тарыхый доордун көрсөткүчү катары тилибизде али колдонулган сөздөрдү айтабыз.

Модель №3 Дулдул = steed, racehorse; N = N; Lexic = Lexic

Дулдул – Аалы пайгамбардын минген аты, чаалыкпас күлүк ат. 1. Миф. Чарчап-чаалыкпаган күлүк, талбаган тулпар. 2. Кайраттуу, чарчабас, чаалыкпас. Демек, бул сөз *поэтизм* катары кыргыз тилинде, поэзияда, өзгөчө акындар чыгармачылыгы менен кыргыз фольклорунда кеңири пайдаланылган. Ошолордун катарында Англис тилиндеги котормосу *“steed”* – a horse that is ridden [199]. *“racehorse”* – a horse bred or kept for racing [182]. Мындай айырмачылык – салыштырылып жаткан тилдердин типологиялык жактан болгон бирдей эместигине тиешелүү өзгөчөлүк, ошого карабастан, бул сөздөрдүн эки тилде тең маанилеш эквиваленттердин бардыгынан котормодо мааниси толук сакталды.

3.4. «Кыз Дарыйка» поэмасын англис тилине которууда синтаксистик каражаттардын берилиши.

К. Алимановдун варианты боюнча элдик поэмадагы жөнөкөй, эркин сөз айкашы сөздөрүнө синтаксистик талдоо жүргүзүү кандайдыр бир белгилүү мыйзам ченемдүүлүккө алып келип, акындын жеке кабыл алуусу менен берилген жөнөкөй, эркин сөз айкаштарынан сөздөрдү жасаган төмөндөгүдөй тобу түзүлдү.

Модель №5 (беш компоненттүү) Инверсия + Зат атооч + Зат атооч + Сын атооч = Adjective + Noun + Inversion + Noun

Англис тили менен кыргыз тилдеринин структурасы өзгөчөлөнүп тургандыгына карабастан, окшош жактары бар. Эки тилде тең инверсия колдонулду. Тектеш эмес тилдердеги котормонун өзгөчөлүктөрү салыштырылды.

3.5. «Кыз Дарыйка» поэмасынын англис тилиндеги котормолоруна стилистикалык анализ. Метафоралык салыштыруу акындын саптарынын өзөгүн түзүп, акындын философиялык көз карашын берип турат. Эне катары, эненин эбегейсиз түйшүгүн, аялдардын түйшүктүү образын элдин метафораларды жаратуу салтына жараша метафора менен берген:

Модель №6 Шер – Метафора – fighter-girl

Бул саптар кошумчалоо ыкмасы менен которулду. *Ааламга аты чыккан – кош кабат – алган жарың – адамга перзент – кандай кымбат – бала камын – аманат боюнда – калган бала* – мына ушулардын баары биригип, бир чети жоопкерчиликти, бир чети мааниси жагынан жакындыкты, эне дегенде эненин түйшүгү элестеп, татаалдашкан синкреттик мамиледеги метонимикалык метафора аркылуу бере алган. Жыйынтыктап айтканда, метафоралар көркөм жана сүйлөшүү стилдеринин зарыл көркөм каражаттары болуп саналат. Алар аркылуу окурман же угарман чыгармадан эстетикалык таасир алат.

3.6. «Кыз Дарыйка» поэмасынын англис тилиндеги котормолоруна адабий анализ.

Адабий иликтөөнүн негизги максаты – чыгармадагы негизги айтылуучу ойду же идеяны табуу. Ар бир элдин намысы бүтүндөй бир микроконцепттерден турат, алардын баары «Кыз Дарыйка» элдик поэмасында камтылган. Кыргыздар үчүн 1) Мекенин коргоо; 2) Туулган жерге кызмат кылуу; 3) Эли-жерин сырткы душмандардан коргоо; 4) Мекенди сүйүү; 5) Үй-бүлөнү сүйүү; 6) Табиятты сүйүү жана коргоо; 7) Эл журтка кызмат кылуу; 8) Улууларды урматтап-сыйлоо; 9) Аял кишиге эне болуу бактысы.

Модель №7 намысы = honor; N = N Кыз Дарыйка = Кыз Сайкал

Айкөл шер = арстан шер; the legendary Manas = lion girl

Модель №8 Айкөл шер = the legendary Manas; Adj+N = Adj+N

Эки шер деген метафора Манас менен Кыз Сайкалдын сапаттык жагын башка бир нерсенин (шердин) сапаты аркылуу берди, башкача айтканда, *шер* арстан, жолборс, илбирс сыяктуу жандыктардын күчү, кайраты (эр жүрөктүүлүгү) жагынан жогору турган жырткыч, ал эми *айкөл* сөзү - төрт тарабы төп келген адамды сыпатын билдирген сөз. Демек, Манас менен Кыз Сайкалдын жаратуучулары дал ошол нерсенин өз аты менен *шер* деп атады.

3.7. «Кыз Дарыйка» поэмасынын англис тилиндеги котормолоруна семиотикалык анализ.

Кылычтын белгиси – бул бийлик, баатырдык, династия араб элинин тукуму кыпчак элинде калгандыгын билдирет. **Модель №9**

Кылыч = sword; N+N; Алтындан кобулу = gold scabbard; Adj+N = Adj+N

3.8. «Кыз Дарыйка» поэмасындагы экстралингвистикалык факторлор.

1. Маданий релеванттуулук. Көркөм чыгарманын тексттеринде тилдик фактор сыяктуу эле экстралингвистикалык фактор да маанилүү роль ойнойт.

Поэтикалык мааниде поэмада *той* – тилек, үмүт, тазаруу, балага деген келечек, символика. Котормодо денотативдик мааниси менен берилсе да, жалпы контекстте образдуулук түзүү касиетке ээ болуп турат.

2. Тарыхый релеванттуулук. Проф. Т. Маразыков “көркөм текст жаралган доордогу көркөм эстетикалык дүйнө тааным жана коомдогу көркөм адабий процесстин тарыхый

өнүгүш жолу экстралингвистикалык фактор катары көркөм стилдеги тексттин уюшулушуна чоң таасирин тийгизерин” белгилеген. [Маразыков, 2005:132]. «Назили» сөзүнүн түшүндүрмөсү теги, заты – бул тарыхый чыгармаларда кездешет. Ар бир улуттун тегин билүү – эң маанилүү тарыхый чындык. Англис тилиндеги котормосу “*roots*” сөзү менен берилди. Конкреттештирүү ыкмасы колдонулду, өз ара байланышкан, көп тараптуу жана татаал кырдаал.

3. Эстетикалык релеванттуулук. Окурман түп нусканы окуганда кандай эстетикалык ырахат алса, котормону окуганда да ошондой эле деңгээлде ырахат алуусу котормодогу эстетикалык релеванттуулуктун шайкештигин түшүндүрөт. Ачык (эринсиз) – жоон үндүү [a] жана эринчил [o] менен рифма түзүлгөн. Салыштырылган эки тилди анализдөөдө көп кыйынчылыктарга дуушар болору белгилүү. Сүрөттөө ыкмасы колдонулду. Генетикалык жана типологиялык жакындыгы жок тилдердин эрежелеринин бири-бирине карама-каршы коюп талдоо - контрастивдик анализдин бирден-бир маанилүү ыкмаларынын бири. Кыргыз тилиндеги **t** тыбышынан түзүлгөн диссонанс аллитерация англис тилинде, тилдин алдыңкы катарынан жасалган **th** тыбышынан түзүлгөн ассонанс аллитерация аркылуу берилген.

4. Психологиялык релеванттуулук. Кыргыз эли жакшылыкка, жамандыкка чыдамдуулугу менен өзгөчөлөнөт. Тирүүлүктө баары эгиз: өмүр менен өлүм, жакшылык менен жамандык, кубаныч менен кайгы, тынчтык менен согуш, токчулук менен ачкачылык. дайыма катар жүрөрүн стилистикалык фигуралардын антитеза, эпифора ыкмасы аркылуу “*бир бөксөрүп, бирде толгон*”, “*бири келсе, бири кетип*”, көркөм каражаттардын ичинен окказионалдык антонимдерди стилистикалык кызматы боюнча контраст жана көркөм образ жаратуучу өзгөчө поэтикалык категория катары каралат. Ушул философия котормодо, “*once barren, flourishes, appointed and time again*”, абалга байланыштуу эмпирикалык метод аркылуу которулду. Котормодогу философиянын таасир этүүчү күчүн кемиткен жок деген ойдобуз, анткени англис тилдүү адамзат коомунда деле бири кетип (өлүп), бири келип (төрөлүп), дүйнө бирде толуп, бирде бөксөрүп турат, мындан башкача болушу мүмкүн эмес. “**Эркек**” баланы туу тутканы.

5. Когнитивдик релеванттуулук. Котормочу түп нуска жана котормо окурмандарынын когнитивдик базасындагы айырмачылыктарды талдап, чыгармадагы улуттук өзгөчөлүктөргө ээ сөздөрдү котормо тилдин окурмандарына адекваттуу, түшүнүктүү берүү жолдорун кароо менен алар үчүн жаңы дүйнөнүн каалгасын ачуу максатын көздөөгө тийиш. Сөздөрдүн эки тилде тең денотативдик маанилеринин дал келиши өтө аз, 30% кездешет. *Жигумму = dzhigits; N+N;*

Эквиваленттүүлүктүн жоктугу экстралингвистикалык факторлорду камтыган маданий-тарыхый жана социалдык абал менен түшүндүрүлөт.

6. Прагматикалык релеванттуулук. Прагматика бул – текстти же маалыматты которууда адресаттын менталитетин, маданиятын, тарыхый шарттарын, социалдык абалын, алардагы психологиялык менталитеттин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен которуу [Мусаев, 2000:127].

шүгүрлүк = thanks God; N=N+N;

Поэмада Дарыйканы сыноого салган жашоосуна ал “*шүгүрлүк*” = “*thanks God*” айтат. Адамзат жашоосуна ыраазычылык билдирүүдө, күнүмдүк турмушунун өйдө-ылдыйына карабай дайыма “шүгүр” келтирет. **Ак бата алуу – Blessings** кыргыз маданиятынын эң бир керемет салттарынын бири. Себеби, кыргыз маданиятында бата берүү тазалыктын, аруулуктун, жакшылыктын, жетишкендиктин, бейпилдиктин,

тынчтыктын символу болуп саналат.

7. Семиотикалык релеванттуулук. Элдик поэманын түп нускасы менен анын котормосун салыштыруу аркылуу, поэмадагы семиотикалык белгилерди аныктоого болот:

Метафора = салыштыруу

Кыргыз ырларында жана алардын котормолорунда жаштыктын образы метафорикалык образ **алма, шактын** образы аркылуу, салыштыруу менен берилген. Которуу процессин татаалдаштырган мындай көрүнүштөр ар кандай трансформациялык ыкмаларды колдонуу менен маанисин жеткирүү зарылдыгын талап кылат. Мисалы кыргыздарда *бышып турган алма эмеспи* – бойго жеткен кыз. Сүйүүнүн, тазалыктын, жакшылыктын, аруулуктун, ден-соолугу чың адамды, күздү, молчулукту, түшүмдүүлүктү, кооздукту, сулуулукту сүрөттөөдө колдонулат.

8. Социалдык релеванттуулук. Коомдун өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү менен андагы башкаруу бийлигинин статусун, өлкөнүн экономикалык, социалдык жана саясий акыбалын көрсөтүү менен, өлкөлөр ортосунда кандай карым-катнаш мамилелер болоорун жана кандай иш жолдору ачыла тургандыгы айтылат. *“Сасыган жумурткалар” – stinking eggs, Вулгардык метонимия = вулгаризм*

Бул фразеологизм *“Койнуна котур ташын катып жүрөт”*- жаман ойлуу, ичи арам, бирөөгө жамандык кылайын деген ниети бар, бузукулук ою бар.(КТФС, 2015) *“Сасыган жумурткалар” – stinking eggs* жалпы эле көркөмдүктү жаратуучу тилдик бирдиктер жана каражаттар сыяктуу эле терс эмоцияны туюнткан тилдик бирдиктердин да көркөм чыгармада өзгөчө орду бар.

Илимий иштеги коргоого коюлуучу жоболордун негизинде жыйынтыктар чыгарылды:

Биринчи жободо поэма – элдин каада-салтынын, үрп-адатынын, турмушунун көркөм чагылдырылышы. Биз изилдөөгө алган «Кыз Дарыйка» аттуу элдик поэма салыштырма жол менен иликтөөгө алынды, чечмелеп айтканда, түп нуска менен котормонун лингвопоэтикасы салыштырылды, түпнускага тең ата котормо болушу үчүн которуу учурундагы пайдаланылган ыкмалар ортого салынды жана жыйынтыктар чыгарылды.

Экинчи жободо коюлган максатка ылайык, лингвопоэтикалык анализ аркылуу поэманын стилистикалык каражаттары иликтенди. Кыргыз маданиятындагы поэманын тилдик баалуулуктары көрсөтүлдү; Изилдөөнүн теоретикалык-методологиялык негизи жана илимий булактары катары чет элдик, орус жана түрк тилдүү окумуштуулардын эмгектери пайдаланылды. Элдик поэмадагы жана котормодогу стилистикалык каражаттардын спецификалык өзгөчөлүктөрү ачылды.

Ишибиздин **үчүнчү жобосунда** лингвопоэтика – адабият таануу менен лингвистиканын кесилишиндеги филологиялык тармак болгондуктан, биз «Кыз Дарыйка» поэмасынын тилдик бирдиктеринин колдонуу өзгөчөлүктөрү, анын эмоционалдык-көркөмдүүлүгү, эстетикалык маанилүүлүгү иликтенди. Поэманын жалпы адабий система структурасындагы негизги компоненттери бөлүп көрсөтүлдү. Ошондой эле «Кыз Сайкал», «Ак Мөөр», «Олжобай менен Кишимжан», «Чептен эрдин күчү бек», «Шамдай жанган сөздөр», чыгармаларынын котормолоруна анализ жүргүзүлүп, котормону тилдик бирдиктер аркылуу системалаштырылды жана моделдер жасалды.

Ошондой эле **төртүнчү жободогу** тарыхый-маданий, социалдык-психологиялык адаптацияга байланыштуу маселелер белгиленди. Лингвопоэтиканын жана котормонун негизинде семиотикалык белгилер, тектеш эмес тилдердин өзгөчөлүктөрү, ролу

аныкталды. «Кыз Дарыйка» элдик поэмасы алгачкы жолу англис тилине которулуп, ага семиотикалык анализ жасалды. Поэтикалык чыгармаларды которуудагы лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлордун тийгизген таасирлери белгиленди жана анализдерди ишке ашырдык. Кыргыз чыгармаларын англис тилине которуу өзгөчөлүктөрү, которуу жолдорун иштеп чыгуу, котормодо колдонулган трансформацияларды, интерпретацияларды изилдөө жана аларды колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн ачып берүү, котормо жолдоруна мүнөздөмө берүү, түп нускага жана анын котормосуна лингвистикалык, стилистикалык, адабий жана семиотикалык анализ жүргүзүү, котормонун экстралингвистикалык факторлорун аныктоо максатында белгилүү окумуштуу лингвисттердин эмгектери теориялык негизде колдонулду.

Көңүл бурганыңыздар үчүн чоң рахмат!

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова: Рахмат, Гулнарида Токторалиевна! Эми диссертантка суроолорунуздар болсо берсеңиздер. Сын-пикир, сунуштарды суроолордон кийин билдиребиз.

Филология илимдеринин доктору, профессор П. К. Кадырбекова:

1) Диссертациянын темасы «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ деп алынган котормо текст эмне үчүн кыргызча алынган жок. Анализ сөзүнүн кыргызчасы барбы, ошол Кыз Дарыйка – тилистикалык каражаттар бар?

3) Компонент деген сөздү кандай түшүнөсүз?

Диссертант Г. Т. Жапарова: Сурооңузга чоң рахмат, Памира Кадырбековна! Сиздин суроолорунуз биз үчүн абдан маанилүү!

1-суроого жооп: Анализ сөзү грек тилинен келген кыргызчасы “илик”, “талдоо” болуп которулат. 2016-жылы илимий иштин темасы “Кыз Дарыйка” поэмасына лингвопоэтикалык анализ – деп бекитилген, ошол берилген тема УАКтын реестрине киргизилгендиктен, өзгөртүлгөн жок.

2-суроого жооп: Кадыркул Алимановдун вариантында жазылган “Кыз Дарыйка” поэмасы англис тилине которулуп, поэмадан стилистикалык каражаттар метафора, метонимия, эпитеттерге стилистикалык анализ жасалып, схемалар, моделдер түзүлдү.

Филология илимдеринин доктору, профессор Б. Ш. Усубалиев:

1) Лингвопоэтикалык анализде эң биринчи адамдык фактор, жалпы инсандык, чыгармачылык, өмүр өтмүшү менен тааныш болуу керек, ушул Кыз Дарыйкага байланыштуу болгон поэмалар менен тааныш болуу керек ушуга кандай аракеттерди кылдың?

2) А. Абдыкеримованын “Лингвопоэтиканын статусу жана проблемалары” жана Б. Усубалиевдин “Лингвистикалык илик” деген эмгектеринде кандай изилдөө ыкмаларын жана айырмачылыктарын байкадың?

Диссертант Г. Т. Жапарова: Сурооңуз үчүн чоң рахмат, Бейшенбай Шенкеевич!

1-суроого жооп: Кадыркул Алиманов 1937-жылы Талас өрөөнүндө туулуп 2003-жылы дүйнөдөн өткөн. Ал болсо поэманы Суусамыр жайлоосунда Чаки деген аксакалдан укканын баяндайт. Адатта, эл арасында айта турган поэтикалык чыгарманы баштардын алдында качан, кайдан укканын, кимден үйрөнгөнүн түшүндүрүп, кириш сөз менен баштоо айтуучунун, акындардын салты. Ал эми «Кыз Дарыйка» поэмасынын башка варианттарынан айырмалантып К. Алиманов ислам дини, андагы ыйык күчтөр жөнүндө сөз кылган эмес. Аалынын кадимки катардагы жөнөкөй, сыйкырдуу күчү жок эле адам катары берет. Бирок ашкан баатыр, акылдуу, кайраттуу жоокердин эпикалык образын көз алдыңа тартат. Түрк элдеринин фольклорунда кездешчү мотивдерди поэманын өзөгүнө

чеберчилик менен сиңирип жиберген.

2-суроого жооп: А. Абдыкеримова өзүнүн илимий докторлук ишинде лингвопоэтиканын статусун жана проблемаларын изилдөөдө фонетика-фонологиялык деңгээлдерде карап, сырткы түзүлүшүн изилдеген. Ал эми Б. Усубалиевдин докторлук диссертациялык эмгеги “Көркөм чыгармага лингвостилистикалык илик” деп аталат. Ал өзү аталган илимий алкактан чыгып, эстетикалык, философиялык, социалдык, адабий, этикалык маселелерди камтыган, азыркы тил илими менен айтканда, интеграцияланган изилдөөгө айланып, текст таанууга, айрыкча, көркөм текст таанууга жаңылыктарды алып келген. Көркөм тексттин ички маанисин терең изилдеген.

Филология илимдеринин доктору, доцент Ч. С. Тулеева:

- 1) Менде мындай суроо бар, Кыз Дарыйка поэмасын, эмне себептен өзүңүз которуп талдоого алдыңыз?
- 2) Жоболордун түзүлүшү максат, милдеттер менен окшош болуп калган?
- 3) Лингвопоэтикалык изилдөөлөр чет өлкөлөрдө деген бапта, кайсы чет өлкөлүк окумуштуулардын эмгектерин колдондуңуз?

Диссертант Г. Т. Жапарова: Сурооңуз үчүн чоң рахмат, Чынара Сартаевна!

1-суроого жооп: “Кыз Дарыйка” поэмасын которуп талдоо менен, кыргыз адабиятын чоң мейкиндикке жеткирүү эң негизги максат болду. Биринчиден, бул поэма кыргыз элинин улуттук, руханий жана адабий мурасын терең түшүнүүгө жардам берет. «Кыз Дарыйка» поэмасындагы сюжет, образ жана анын символикалык мааниси кыргыз элдеринин дүйнө таанымы, мүнөзү, маданияты жана тарыхы жөнүндө таанышууга болот. Бул поэмада улуттук баалуулуктар, сүйүү, кайгы, эрдик жана адамдык кадыр-барк сыяктуу темалар камтылган.

Экинчиден, поэманын стили жана жазуу өнөрү өзүнчө изилдөөгө арзыйт. Бул чыгарманы түшүнүү жана аны талдоо кыргыз адабиятынын өнүгүшүн көрүүгө мүмкүндүк берет. Ошондой эле, поэманы которуу адабий котормо көркөм текстти терең үйрөнүүгө жеткирет. Акырында, «Кыз Дарыйка» поэмасынын көпчүлүк окурмандарга жана жалпы адабият сүйүүчүлөрү таанышып, анын тарыхый жана адабий мааниси, идеясы ачылат.

2-суроого жооп: Берилген сунушуңуз боюнча, жоболорду тыкыр карайбыз!

3-суроого жооп: Поэтиканын тилине негиз салган чет өлкөлүк окумуштуулар Аристотель, Гумбольдт, Э. Бенвенист, Л. Вайсгербер, Э. Сепир жана Б. Л. Уорфтун эмгектеринде чагылдырылган. «Адамдын тил аркылуу гана адам болорун», «тилде адамдын чыгармачылык алгачкы күчтөрү, анын терең мүмкүнчүлүктөрү аракетке келерин» эң алгач Гумбольдт айткан. «Тил – бул элдин бирдиктүү руханий энергиясы»-деп белгилеген окумуштуу.

Филология илимдеринин доктору, доцент Б. Б. Нарынбаева:

- 1) Лингвопоэтикалык изилдөөлөр чет өлкөлөрдө деген бапта, франциялык кайсы окумуштуунун же жазуучунун эмгегин колдондуңуз?
- 2) Анализ жүргүзүүдө когнитивдик, концептуалдык ыкма дегенде мисалдар менен далилдеп бере аласызбы?

Диссертант Г. Т. Жапарова: Сурооңуз үчүн чоң рахмат, Бактыгуль Борбиевна!

1-суроого жооп: Илимий ишибизде француз окумуштуулары колдонулган жок.

2-суроого жооп: Диссертациялык ишти жазууда жалпы тил илиминдеги, Негизи «аял» концептин аныктоонун эң керектүү ыкмасы болуп **концептуалдык ыкма** эсептелет. Концептуалдык ыкманын негизинде түрдүү сөздүктөрдөн, аял концептисинин таяныч сөздөрүн таап, алардын маанилерин ушул ыкма менен чечмелөө мүмкүн экендигине

ынандык. Россиялык белгилүү когнитолог-концептологдор З. Д. Попова менен И. А. Стернин «Когнитивдик лингвистика боюнча очерктеринде» концептуалдык изилдөөнүн негизги ыкмаларынын бири катары мүмкүн болушунча көптөгөн сөздүктөрдүн жардамында таяныч сөздүн чечмеленишин анализдөө ыкмасын сунушташкан. Биз ушул **концептуалдык ыкманы пайдаланып**, кыргыз жана англис тилдериндеги «Кыз Дарыйка / Female Warrior» концептинин таяныч сөзү болгон *балбан / fighter, арстан / lion, жолборс / tiger, ургаачы / female, кабылан / panther* лексемалары аркылуу мүнөздөдүк. А. Залевская концептке: «Концепт-адам акылындагы кадимки түшүнүктөн, мааниден айырмаланган, илимий сыпаттоонун азыгы катары аң-сезимде объективдүү түрдө жашоочу, динамикалык мүнөздө сезилип-туюлуучу когнитивдик түзүлүш», – деген аныктамасын берген кыргыз жана англис тилдеринин илимдеги илимий-теориялык корутунду-тыянактарга таянуу менен, изилдөөнүн көздөгөн максатына, алган багытына, мазмун-натыйжасы катары байкоо, топтоо, сыпаттоо, чечмелөө, салыштыруу, жалпылоо, статистика, трансформация, лингвопоэтикалык анализ методдору колдонулду.

Филология илимдеринин доктору, доцент Г. К. Джумалиева:

- 1) Лингвопоэтикалык анализ жүргүзүүдө кандай өзгөчөлүктөр болду?
- 2) Стилистикалык коннотацияларды талдоо кандай мисалдарды бере аласыз? Окурманга тийгизген таасири сакталдыбы?

Диссертант Г. Т. Жапарова: Суруоуз үчүн чоң рахмат, Гульнур Кабылбековна!

1-сууроого жооп: Кыргыз маданиятындагы поэманын тилдик баалуулуктары көрсөтүлдү; Изилдөөнүн теоретикалык-методологиялык негизи жана илимий булактары катары чет элдик, орус жана түрк тилдүү окумуштуулардын эмгектери пайдаланылды. Элдик поэмадагы жана котормодогу стилистикалык каражаттардын спецификалык өзгөчөлүктөрү ачылды.

2-сууроого жооп: Биз изилдөөгө алган «Кыз Дарыйка» аттуу элдик поэма салыштырма жол менен иликтөөгө алынды, чечмелеп айтканда, түп нуска менен котормонун лингвопоэтикасы салыштырылды, түпнускага тең ата котормо болушу үчүн которуу учурундагы пайдаланылган ыкмалар ортого салынды жана жыйынтыктар чыгарылды. Лингвистикалык анализ аркылуу поэманын өзгөчөлүгүн, кайталанбастыгын аныктай турган 1) фонетика-фонологиялык; 2) морфологиялык; 3) лексикалык; 4) синтаксистик деңгээлдери анализденди. Ошондой эле «Кыз Сайкал», «Ак Мөөр», «Олжобай менен Кишимжан», «Чептен эрдин күчү бек», «Шамдай жанган сөздөр», чыгармаларынын котормолоруна анализ жүргүзүлүп, котормону тилдик бирдиктер аркылуу системалаштырылды жана моделдер жасалды. Котормонун маанисин мүмкүн болушунча сактоого аракет жасадык.

Филология илимдеринин доктору, доцент С. С. Жумалиев:

- 1) Кылычтын белгиси – бул бийлик, баатырдык, династия араб элинин тукуму кыпчак элинде калгандыгын билдирет дегенди кандай түшүндүрөсүз.

Диссертант Г. Т. Жапарова: Суруоуз үчүн чоң рахмат, Самат Субанкулович!

1-сууроого жооп: К. Алимановдо Дарыйканын образы эр жүрөк, көзүнөн жаасы чыккан сүрдүү, курал-жарак асынган, жоо кийимин үстүнөн түшүрбөгөн жоокер асылзат сулуу катары сүрөттөлөт. Кылыч сөзүн семиотикалык белги катары алып карадык.

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова:

Илимий жетекчиси филология илимдеринин доктору, профессор З. К. Караевага сөз берилет.

Филология илимдеринин доктору, профессор З. К. Караева:

Урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү, жалпы айтылган суроолорго рахмат! Иштин жакшыртылышына дагы жакшы жаңылыктарды киргизүүгө көмөк көрсөтө турган суроолор берилди. Эмне үчүн ушул поэма алынды деген сөзгө тагыраак айтып кетейин. Бизде чоң “Котормо жана семиотика” деген илимий лингвистикалык ассоциациябыз бар, ошонун максаты кыргыз кичи эпосторун, чыгармаларын дүйнө элине таанытуу. Котормо маселесине келгенде менин докторлук ишимде котормонун 45 ыкмасын жазып чыкканмын. Бирок алардын баары эле котормодо колдонула бербейт. Биздин максатыбыз кыргыз котормолорун которуп таанытуу. Алар “Ак Мөөр” А. Токтоматова, “Эр Төштүк” С. Мамбаева, “Курманбек” Г. Ибраимова, “Олжобай менен Кишимжан” А. Асылбекова жана К. Калиевалар, “Жаныш жана Байыш” М. Өмүркулов, “Шамдай жанган сөздөр” К. Калиева жана З. Караева, “Кытай жомокторун” С. Мамбеталиева, “Жаңыл Мырза” Г. Сатыбалдиевалар которушту. Кыскасы ушул 12 кичи эпостор которулду. Бул ассоциациянын же болбосо илимий мекеменин ишмердигинин негизинде которулду. Ал эми котормолордун сапаты боюнча эч нерсе деп айта албайбыз, жакшы же жаман деп. Биз болгону котормого чыйыр жолду салып жатабыз, себеби мезгилдин бир мезгилинде, күндөрдүн бир күндөрүндө Англия, Америкада жашап келген кыргыздын уул-кыздары, биздин котормолорду негиз кылып, андан да жакшы котормолор болот деп айткым келет. Бул чыйыр жол болуп эсептелет. “Кыз Дарыйка” Г. Жапарованын которгон эмгеги болуп эсептелет. “Сулуюлукту” ала турган болсок, англисче “As beautiful as a picture”, ал эми кыргызчада “чолпондой”, “жылдыздай”, “айдай”, “күндөй”, “чырактай” деп айтылат. Ошондуктан эч качан котормо бири-бирине дал келбейт. Стилистикалык тропторду которууда да эч качан бири-бирине дал келбейт. Биздин редакторубуз Лаура Хамилтон шотландиялык, адабий тармакта иштейт. Ал биздин котормолордун анча-мынча кетирген кемчиликтерин, каталарын оңдоп кетет. Лингвопоэтика боюнча ММУнун окумуштуулары В. Виноградов, О. Ахманова, М. Конурбаев, А. Липгарттын эмгектерин негиз кылып алабыз. Биз котормодо 4 компоненттин негизинде карайбыз. Кыргыз окумуштуулары Б. Усубалиев, А. Абдыкеримова жана А. Ормонбековалардын илимий эмгектери сонун каралган. Ошолордун негизинде, биз лингвистикалык анализ, стилистикалык анализ, адабий анализ, семиотикалык анализдери талданат, булар чогулуп көркөм чыгарманын идеясын берет. Булардын негизинде эстетикалык баалуулуктарды берүү болуп эсептелет. Г. Жапарова дагы лингвопоэтикалык анализ жасоодо жана котормодо мүмкүн болушунча өз аракеттерин жасады деген ойдобуз. Котормолор Улуттук Илимдер Академиясына А. Акматалиевке берилди. Чоң рахмат!

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова:

Биринчи эксперт филология илимдеринин доктору, доцент А. Т. Абдраевага сөз берилет.

Филология илимдеринин доктору, доцент А. Т. Абдраева: Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) аттуу 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине берген корутунду пикирибиз төмөндөгүдөй:

1. Изилөөнүн актуалдуулугу. Диссертация кыргыз тилинен англис тилине «Кыз Дарыйка» элдик поэмасын алгачкы жолу англис тилине которуу менен, аталган поэманы жана анын котормосуна лингвопоэтикалык атайын илимий деңгээлдеги иликтөө жүргүзүлгөндүгү жана лингвистикалык жактан изилдөө жүргүзүү проблемалары каралган.

Аталган поэмадагы проблеманын кыргыз тил илиминде алгач ирет комплекстүү изилдениши да анын актуалдуулугун аныктайт. Кыргыз жана англис тилдериндеги лингвопоэтикалык каражаттардын түрлөрүнүн биригүүсү менен тексттин идеялык-көркөм мазмунун ачуудагы негизги ролун тастыктоо менен алардын коннотативдик деңгээлде которулушун изилдөө бирден бир маанилүү маселе катары каралган.

2. Проблеманы изилдөөнүн абалы жана изилдөөнүн жаңылыктары. Учурда кыргыз тил илиминде котормо чыгармаларынын лингвопоэтикалык багытта изилдениши актуалдуу маселелердин бири болуп эсептелет. Элдик поэманы англис тилине которуунун өзгөчөлүктөрүн биринчи жолу илимий деңгээлде изилдөө менен тектеш эмес эки тилдин жалпылыгы менен айырмачылыктардын негизинде которуу жолдорун иштеп чыгуу менен бирге алардын лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорго көңүл бурулган. Лингвопоэтикалык анализдерди изилдөөнүн негизинде мисалдар системага салынган, алардын функциялык өзгөчөлүктөрү каралып, которуу ыкмалары аныкталган.

3. Изилдөөнүн теориялык жана методикалык жактан маанилүүлүгү. Илимий изилдөөнүн материалдарын иштин багытына ылайык лингвопоэтика, котормо маселелери боюнча жазылган илимий адабияттардын материалдары түзөт. Диссертациялык иш лингвопоэтика илиминин негизги маселелери, көркөм образды жана көркөм текстти лингвопоэтикалык өңүттө изилдөөнүн теориялык негиздери, котормо текстке лингвопоэтикалык анализ жүргүзүүнүн предмети поэтикалык котормонун өзгөчөлүктөрү жөнүндөгү теориялык эмгектерге, андагы жалпы жоболорго негизделет (I: 1.1., 1.2, 1.3, 1.4, 1.5) жана К. Алимановдун вариантындагы элдик поэманын англис тилине которулушу ушул лингвопоэтикалык багытта изилденет.

Диссертациянын алдына коюлган максатка ылайык, К. Алимановдун вариантында айтылган «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ жасоо үчүн бир катар методдор колдонулган. Кыргыз жана англис тилдеринин илимдеги илимий-теориялык корутунду-тыянактарга таянуу менен, изилдөөнүн көздөгөн максатына, алган багытына, мазмун-натыйжасы катары байкоо, топтоо, сыпаттоо, чечмелөө, салыштыруу, жалпылоо, статистика, трансформация, лингвопоэтикалык анализ методдору колдонуу менен ишке ашкан.

4. Диссертациялык иштин практикалык мааниси. Изилдөөдөн алынган корутунду-жыйынтыктарды жогорку жана атайын окуу жайларында, жалпы эле көркөм чыгарманын тилин үйрөнүүдө, бул багыттагы изилдөөлөрдө, аны окутуунун теориялык-методикалык принциптерин иштеп чыгууда, “Көркөм чыгарманын тилине лингвистикалык талдоо”, “Адабий анализ”, “Семиотика”, “Котормонун теориясы жана практикасы” сабактарын окутууда колдонууга жана окуу китептерин, окуу куралдарын түзүүдө, атайын курстар менен атайын семинарларды өтүүдө, тилдик көркөм каражаттарды аныктоодо, котормолорду жана жүргүзүлгөн анализдерди котормо таануу илимин өнүктүрүүдө колдонууга болот. Келечекте кыргыз тилинен англис тилине түз которууга аракет жасаган изилденүүчүлөргө, котормочуларга маанилүү ресурс боло алат.

5. Изилдөөчүнүн алдыга коюлган проблемаларынын чечилишиндеги салымы. Тил илиминде биринчи жолу К.Алимановдун «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ жүргүзүлүшү; котормодогу лексикалык жана грамматикалык моделдердин түзүлүшү; тексттин курамындагы стилистикалык каражаттардын жалпылыктарынын жана өзгөчөлүктөрүнүн аныкталышы; поэманын идеясы, символдордун көрсөтүлүшү жана сыпатталышы изденүүчүнүн алдыга коюлган проблемаларынын чечилишиндеги салымы болуп эсептелет. Тактап айтканда, бул

диссертация изденүүчүнүн К. Алимановдун варианты боюнча «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормосуна лингвопоэтикалык анализ жүргүзгөн талдоолорунун, иликтөөлөрүнүн натыйжасы болуп эсептелет.

6. Эксперименталдык жана көргөзмө материалдары. Диссертациялык иштин эксперименталык жагы изденүүчүнүн III бапта (3: 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 3.8) «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ кыргыз тилинен англис тилине котормосуна жасаган анализдеринен көрүнөт. Изденүүчү тарыхый баатырдык, эрдик, намыстуулук, адеп-ахлактык жагдайларын кеңири ачып берип, ошол доордогу элдердин бири-бирине кол салып басып алышы жөнүндөгү маселелерин талдоого алган (3: 3.1, 3.2), кыргыз тилинен англис тилине которулган тексттер салыштырылып, моделдерде берилген (3-бап: 75-83-бб.). «Кыз Дарыйка» поэмасында лексикалык, семантикалык архаизмдердин сакталып калгандыгы поэманын өзгөчөлүгүн көрсөткөн (3:3.3). К. Алимановдун варианты боюнча элдик поэмадагы жөнөкөй, сөз айкашы сөздөрүнө синтаксистик талдоо жүргүзүү кандайдыр бир белгилүү мыйзам ченемдүүлүккө алып келип, акындын жеке кабыл алуусу менен берилген жөнөкөй сөз айкаштарынан сөздөрдү жасаган топтор түзүлүп (3: 3.4) англис тилине которууда – бир компоненттүү, эки компоненттүү, үч компоненттүү жөнөкөй сөз айкаштары менен берилген (98, 99, 100-бб.). Тилдик деңгээлдердин стилистикалык каражаттардын котормосу анализге алынып (3: 3.5), көркөм чыгармадагы тил бирдиктеринин эстетикалык маанилери, түп нуска менен котормодогу лексикалык бирдиктери салыштырылган (103, 106-бб.). Поэмага адабий анализ жасалып (3: 3.6), окуялар чечмеленген (117, 118-бб.). «Кыз Дарыйка» поэмасындагы семиотикалык белгилердин котормосу талданып (3: 3.7), семиотикалык анализ жүргүзүүдө орчундуу маселе-элдик, улуттук белгилерди, символдорду, образдарды камтыган белгилердин системасын ошол элдин маданияты, социалдык коддору жеткиликтүү түшүндүрүлгөн (135, 136-бб.)

Изденүүчү «Кыз Дарыйка» поэмасындагы экстралингвистикалык факторлордун котормодо колдонулушун, анын түрлөрүн (тарыхый, маданий, эстетикалык, психологиялык, семиотикалык, когнитивдик, социалдык, прагматикалык) негиз кылып алган, алар кыргыз тилинен англис тилине которулган тексттер аркылуу талданган (3: 3.8) жана мисалдарда (139-142-бб.) салыштырылып көрсөтүлгөн.

7. Иштин жаңылыктары менен чыгарылган натыйжаларынын маанилүүлүгү. Илимий иштин жаңылыктары жана чыгарылган натыйжалары кыргыз тил илими, анын ичинде котормодогу лингвопоэтикалык изилдөөгө өзүнүн салымын кошот. Лингвопоэтикалык изилдөөнүн негизинде көркөм тексттин идеялык-көркөмдүк мазмуну жана эстетикалык табиятын түзүүдөгү салыштырма мааниси жана стилдик боёкчого ээ болгон тилдик бирдиктердин функциясы аныкталат. Көркөм текстти лингвопоэтикалык талдоо ыкмалары каармандын образын чечмелөөдө адабий жана лингвистикалык мамиленин ортосундагы ажырымдын жоюлушуна алып келет. Котормонун эквиваленттүүлүгү түп нуска тексттеги эстетикалык таасирдин мүнөзү менен шартталат. «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ лингвистикалык, стилистикалык, адабий, семиотикалык анализдерди камтыйт. Лингвистикалык анализ аркылуу поэманын тексттик котормосуна фонетика-фонологиялык, морфологиялык, лексикалык, синтаксистик тилдин деңгээлдери аныкталат. Поэманын котормосуна семиотикалык анализ жүргүзүү орчундуу маселе катары каралат. Экстралингвистикалык иликтөө аркылуу тилдик каражаттар котормодо кандай колдонулушу изилденет.

8. Алынган натыйжалардын илимий жана практикалык мааниси. Изилдөөдөн алынган корутунду-жыйынтыктарды жогорку жана атайын окуу жайларында, жалпы эле көркөм чыгарманын тилин үйрөнүүдө, бул багыттагы изилдөөлөрдө, аны окутуунун теориялык-методикалык принциптерин иштеп чыгууда, “Көркөм чыгарманын тилине лингвистикалык талдоо”, “Адабий анализ”, “Семиотика”, “Котормонун теориясы жана практикасы” сабактарын окутууда колдонууга жана окуу китептерин, окуу куралдарын түзүүдө, атайын курстар менен атайын семинарларды өтүүдө, тилдик көркөм каражаттарды аныктоодо, котормолорду жана жүргүзүлгөн анализдерди котормо таануу илимин өнүктүрүүдө колдонууга болот.

9. Диссертациянын мазмунун, тыянактарын баалоо. Илимий иш үч бапта ишке ашкан. Биринчи бап “Илимий адабияттарга теориялык илик” деп аталат (I: 1.1, 1.2, 1.3, 1.4). Экинчи бапта «**Элдик поэманын котормосун изилдөөнүн материалдары, методологиясы жана методдору**» (II: 2.1, 2.2) каралат. «Кыз Дарыйка» поэмасынын котормосуна лингвопоэтикалык анализ үчүнчү бапта изилденип, (III:3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 3.8) натыйжалары чыгарылган. Изденүүчү «Кыз Дарыйка» поэмасынын котормосуна лингвопоэтикалык анализ кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормосуна байкоо, топтоо, сыпаттоо, чечмелөө, салыштыруу, жалпылоо, конкретизация, статистика, трансформация, транслитерация, толук же жартылай алмашуу, түшүп калуу, кошумчалоо, сүрөттөө, автордук котормо, системалуулук, лингвопоэтикалык анализ методдорун колдонуу менен ишке ашкан. Натыйжада, аталган диссертация изденүүчүнүн «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализи талдоолордун, иликтөөлөрдүн натыйжасы болуп эсептелет.

10. Илимий стилистикалык жана логикалык өзгөчөлүктөрү. Изденүүчүнүн «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) аттуу диссертациялык эмгек илимий стилде ишке ашкан. «Кыз Дарыйка» поэмасынын котормосуна жасалган лингвопоэтикалык анализ темага тиешелүү болгон методдорду колдонуу менен кеңири талдоого алынган жана белгилүү бир логикалык ырааттуулукта ишке ашкан.

11. Сын-пикир жана сунуштар. Диссертациялык ишке карата төмөндөгүдөй сын-пикирлерибиз, сунуштарыбыз бар:

1. 1- жана 2-жоболорду кайрадан иштеп чыгуу зарыл деп эсептейбиз.

2. Илимий иште пайдаланылган айрым адабияттарга, тиешелүү классификацияларга сылжалар коюлган эмес: стилистикалык анализ (31-б.), адабий анализ (35-б.) ж.б. сылжаларды коюлушу зарыл (41, 42-бб.) беттерде.

3. Илимий иште орфографиялык, пунктуациялык, техникалык каталар арбын.

Жогоруда айтылган сын-пикирлер, сунуштар илимий иштин сапатын арттырат деген ойдобуз.

Жетектөөчү мекемени жана расмий оппоненттерди бекитүү боюнча сунуштун негизинде.

Жетектөөчү мекеме катары: Ош мамлекеттик университетинин Англис тилинин фонетикасы жана грамматикасы кафедрасы сунушталат. Дареги: 723500 Ош ш., Масалиев А. көчөсү 95/1

Биринчи расмий оппонент – Козуев Дурус Исакбаевич, филология илимдеринин доктору, доцент, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин англис тили кафедрасынын профессордун м.а.

Илимий эмгектери:

1. Козуев, Д. И. К вопросу об изучении порядка слов в английском и кыргызском языках [Текст]: Д. И. Козуев // Вестник Бишкекского государственного университета. – Бишкек, 2023. – No 1(63). – С. 102-105.
2. Kozuev, D. I. Structural And Semantic Characterization Of English Asyndetic Complex Sentences [Текст]: Д. И. Козуев // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences EpSBS. European Publisher. – 2021. vol.107. – P. 877-884.
3. Kozuev, D. I. Structural-Semantic Features Of English And Kyrgyz Complex Sentences With Adverbial Clauses [Текст]: D. I. Kozuev // International Conference on Social and Cultural Transformations in the Context of Modern Globalism (SCTCMG 2021). EpSBS. European Publisher. vol. 117. – P. 871-878.
4. Kozuev, D. I. Structural and semantic characteristics of English complex sentences with object clauses [Текст]: Д. И. Козуев // XLinguae. – 2021. – Т. 14. No 2. – P. 207-214.

Экинчи расмий оппонент – Мамбаева Салтанат Канатбековна, филология илимдеринин кандидаты, доцент, Кыргыз-Түрк Манас университетинин гуманитардык факультетинин синхрондук котормо бөлүмүнүн башчысы.

Илимий эмгектери:

1. Mambaeva, S. Virginia Woolf and her role in the modernism of the 20th century / S. Mambaeva, G. Ermat Kyzy // Вестник Международного Университета Кыргызстана. – 2023. – No. 2(50). – P. 135-139. – DOI 10.53473/16946324_2023_2_135.
2. Мамбаева, С. К. Подготовка переводчиков в Кыргызстане и развитие их компетентности / С. К. Мамбаева // Вестник Иссык-Кульского университета. – 2022. – № 52-1. – С. 88-94.
3. Мамбаева, С. К. Малый эпос Эр Төштүк и особенности его перевода / С. К. Мамбаева // Общество, язык и культура XXI века : Материалы XXXVIII Международной научной онлайн-конференции, посвящённой 25-летию юбилею Кыргызско-Турецкого университета «Манас», Санкт-Петербург-Бишкек, 29–30 апреля 2021 года. – Санкт-Петербург-Бишкек: Частное образовательное учреждение высшего образования «Институт иностранных языков», Кыргызско-Турецкий университет «Манас», 2021. – С. 219-228.
4. Мамбаева, С. К. О роли трудов Осмоналы Сыдыкова в историографии Кыргызстана / М. Ч. Кожобеков, С. К. Мамбаева // Вопросы истории. – 2019. – № 11. – С. 140-148. – DOI 10.31166/VoprosyIstorii201911Statyi17.

12. Корутунду-бүтүм

Жогоруда айтылгандардын негизинде, Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча жазылган диссертациясы УАКтын Жобосунун талаптарына жооп берет, сунуштарды эске алуу менен ачык коргоого сунуштаса болот.

Диссертант Г. Т. Жапарова: Урматтуу Айгуль Төлөкөвна! Сиздин берген сын-пикир, сунуштарыңыз биз үчүн баалуу, маанилүү, албетте диссертациялык иштин сапатын арттырууда көмөк көрсөтөт. Сын-пикир, сунуштар илимий жетекчим менен биргеликте каралып, оңдолду.

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова:

Экинчи эксперт филология илимдеринин доктору, профессор Д. О. Кенжебаевке сөз берилет.

Экинчи эксперт филология илимдеринин доктору, профессор Д. О. Кенжебаев: Саламатсыздарбы диссертациялык кеңештин төрагасы жана мүчөлөрү! Г. Т. Жапарованын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) деген темада 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине эксперттик комиссиясынын мүчөсүнүн корутунду пикири

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке дал келиши. Г. Т. Жапарованын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) аттуу кандидаттык диссертациясы кеңештин багытына, ал эми изилдөө ишинин мазмуну, концептуалдык негизи 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистигине шайкеш келет.

2. Изилдөөнүн максаты – «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ жүргүзүү аркылуу, котормо тексттин негизинде анын көркөм-эстетикалык өзгөчөлүктөрүн, поэмадагы лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорду илимий негизде ар тараптан аныктоо. Бул максатты жүзөгө ашыруу үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** коюлган:

- лингвопоэтиканын калыптануу, өнүгүү этаптарын жалпы тил илиминде, кыргыз жана англис тилдеринде чыгармаларды лингвопоэтикалык өңүттө изилдөөнүн жана аларды которуунун илимий-теориялык, методологиялык, методикалык маселелерин аныктоо;
- Кадыркул Алимановдун вариантында айтылган «Кыз Дарыйка» поэмасындагы лингвистикалык каражаттарды, алардын көркөм-эстетикалык өзгөчөлүктөрүн, лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорун көрсөтүү;
- кыргыз жана англис чыгармаларына тиешелүү болгон тилдик каражаттарды түрдүү деңгээлде салыштырып талдоо.
- Кыргыз чыгармаларын англис тилине которууда түп нусканын адекваттуулугун сактоонун жолдорун белгилөө.

Теманын актуалдуулугу. «Кыз Дарыйка» элдик поэмасын алгачкы жолу англис тилине которуу менен, аталган поэманы жана анын котормосуна лингвопоэтикалык атайын илимий деңгээлдеги иликтөө жүргүзүлгөндүгү менен түшүндүрүлөт. Лингвопоэтикалык иликтөө аркылуу көркөм чыгармада колдонулган жана чыгарманын өзгөчөлүгүн, кайталанбастыгын аныктай турган фонетикалык, лексикалык, грамматикалык, стилистикалык мүнөздөгү лингвистикалык каражаттардын бардык түрлөрүнүн биригүүсү менен тексттин идеялык – көркөм мазмунун ачуудагы аткарган ролун аныктоо жана алардын коннотативдик деңгээлде которулушун изилдөө негизги маселе катары каралат.

Бир тилден экинчи бир тилге поэмаларды которуу аркылуу башка элдин тилдик жана дүйнө таанымдык өзгөчөлүгүн таанууга болот. Анткени элдик поэмалар аркылуу берилген улуттун маданияты өзүнө тиешелүү өзгөчөлүктөрү бар, адамдагы материалдык, руханий ишмердүүлүктүн, социалдык-тарыхый, эстетикалык, моралдык нормалардын, баалуулуктардын натыйжасы болуп саналат. Мына ушуга байланыштуу бул илимий иште элдик поэманын англис тилине которулушу жана андагы тилдик каражаттар, эки элдин дүйнө таанымдык чагылдырылышын талдоого арналгандыгы менен **актуалдуу** болуп

саналат.

3. Илимий жыйынтыктары.

3.1. Иштин диссертациялык изилдөөлөргө коюлуучу талаптарга жооп бере турган жаңылыгы. «Кыз Дарыйка» элдик поэмасы алгачкы жолу которулуп, лингвопоэтикалык анализдер жасалды. Элдик поэманы англис тилине которуунун өзгөчөлүктөрүн биринчи жолу илимий деңгээлде изилдөө менен тектеш эмес эки тилдин жалпылыгы менен айырмачылыктардын негизинде которуу жолдорун иштеп чыгуу менен бирге алардын лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорго көңүл бурулду. Улуттун тарыхын гана камтыбастан, элдик поэманын өзгөчөлүгү менен айырмаланып, коомдун өсүп-өнүгүүсүнүн түрдүү баскычтарын, улуттук өзгөчөлүгүн, чагылдырган элдик поэмасына лингвопоэтикалык анализ жасалышы иштин илимий жаңылыгын түзөт. Диссертацияда улуттун идеялык эстетикалык баалуулуктары, өзгөчөлүктөрү, дүйнөнү таанып билүү, тарбиялык-дидактикалык маселелер, б.а. комплекстүү релеванттуулуктар камтылды. Лингвопоэтикалык анализ менен катар экстралингвистикалык тарыхый, социалдык, когнитивдик, эстетикалык, психологиялык, маданий, семиотикалык релеванттуулуктар каралды. Лингвопоэтикалык анализдерди изилдөөнүн негизинде мисалдар системага салынып, алардын функциялык өзгөчөлүктөрү каралды жана которуу ыкмалары аныкталды.

3.2. Диссертацияда берилген ар бир илимий натыйжанын (жобонун) жана тыянак, корутундунун негизделүү жана тастыкталуу даражасы.

1-жобо. Лингвопоэтикалык анализдердин негизинде элдик поэманын өзгөчөлүгү кыргыз тили аркылуу берилгендиги, алардын котормодогу өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү шарт. Элдик поэма системалуу түрдө изилденип, анын лингвистикалык каражаттарына семантикалык анализ жасалат; Лингвистикалык анализ – элдик поэмада колдонулуп анын бөтөнчөлүгүн, кайталанбастыгын котормо аркылуу аныктап турары III баптын 3.1., 3.2., 3.3., 3.4-параграфтарында тастыкталат.

2-жобо. Стилистикалык анализ – тектеш эмес тилдердеги тилдик бирдиктердин стилистикалык коннотацияларын талдоо түп нускадагы жана котормо тилдеги ыр түзүлүштөрүнүн тилдик спецификалык өзгөчөлүктөрүн аныктоого жана аларды эффективдүү которуу жолдорун иштеп чыгууга мүмкүндүк бере тургандыгы III баптын 3.5- параграфында негизделет.

3-жобо. Поэма лингвопоэтикалык жактан анализге алынат, лингвопоэтикалык ыкма менен иликтенет поэмага филологиялык (адабий) анализ жасалып, анын негизги идеясы ачып көрсөтүлөт; Адабий анализде чыгарманын идеясы талдоого алына тургандыгы III баптын 3.6-параграфында каралат.

4-жобо. Котормонун семиотикалык элементтерин талдоо жүргүзүү аркылуу поэмадагы сөз каражаттарынын денотативдик жана коннотативдик маанилери менен бирге коомдун өзгөчөлүгүн, маданиятын, психологиясын, тарыхын, социалдык жашоосун камтыган семиотикалык белгилердин котормого тийгизген таасири каралары III баптын 3.7-параграфында негизделет.

5-жобо. Лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулуктар, котормо тексттин негизинде лингвопоэтикалык анализ жүргүзүү аркылуу котормо тилдин көркөм сөз каражаттары менен түзүлгөн образ, анын түпкү мазмундук бирдиги, стили, эстетикалык таасири жана улуттук баалуулугу изилдене тургандыгы III баптын 3.8- параграфында каралат.

3.3. Теориялык жана колдонмо багыттагы маселелерди чечүүдө изилдөөдөн

алынган натыйжалардын наркы.

1-жобо. Лингвопоэтикалык анализдердин негизинде элдик поэманын өзгөчөлүгү кыргыз тили аркылуу берилгендиги көрсөтүлөт. Элдик поэма системалуу түрдө изилденип, анын лингвистикалык каражаттарына семантикалык анализ жасалып; Лингвистикалык анализ – элдик поэмада колдонулуп анын бөтөнчөлүгүн, кайталанбастыгын аныктай тургандыгына байланыштуу натыйжалар жаңы чыгарылды.

2-жобо. Стилистикалык анализ – тектеш эмес тилдердеги тилдик бирдиктердин стилистикалык коннотацияларын талдоо түп нускадагы жана котормо тилдеги ыр түзүлүштөрүнүн тилдик спецификалык өзгөчөлүктөрүн аныктоого жана аларды эффективдүү которуу жолдорун иштеп чыгууга мүмкүндүк бере тургандыгы байланыштуу маселелердин изилденишинен алынган натыйжалар теориялык жактан ар тараптан негизделгендиги менен жаңы.

3-жобо. Поэма лингвопоэтикалык жактан анализге алынат, лингвопоэтикалык ыкма менен иликтенет поэмага филологиялык (адабий) анализ жасалып, анын негизги идеясы ачып көрсөтүлөт; Адабий анализде чыгарманын идеясы талдоого алына тургандыгы туурасындагы жыйынтыкты жаңы деп эсептөөгө болбойт.

4-жобо. Котормонун семиотикалык элементтерин талдоо жүргүзүү аркылуу поэмадагы сөз каражаттарынын денотативдик жана коннотативдик маанилери менен бирге коомдун өзгөчөлүгүн, маданиятын, психологиясын, тарыхын, социалдык жашоосун камтыган семиотикалык белгилердин котормого тийгизген таасири каралары семиотикалык элементтерди талдоо аркылуу далилденгендиги менен жаңы.

5-жобо. Лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулуктар, котормо тексттин негизинде лингвопоэтикалык анализ жүргүзүү аркылуу котормо тилдин көркөм сөз каражаттары менен түзүлгөн образ, анын түпкү мазмундук бирдиги, стили, эстетикалык таасири жана улуттук баалуулугу изилдене тургандыгы жөнүндөгү жобо жарым жартылай жаңы.

4. Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. Изилдөөдөн алынган корутунду-жыйынтыктарды жогорку жана атайын окуу жайларында, жалпы эле көркөм чыгарманын тилин үйрөнүүдө, бул багыттагы изилдөөлөрдө, аны окутуунун теориялык-методикалык принциптерин иштеп чыгууда, “Көркөм чыгарманын тилине лингвистикалык талдоо”, “Адабий анализ”, “Семиотика”, “Котормонун теориясы жана практикасы” сабактарын окутууда колдонууга жана окуу китептерин, окуу куралдарын түзүүдө, атайын курстар менен атайын семинарларды өтүүдө, тилдик көркөм каражаттарды аныктоодо, котормолорду жана жүргүзүлгөн анализдерди котормо таануу илимин өнүктүрүүдө колдонууга болот.

5. Диссертациянын негизги жоболору, натыйжалары жана корутундуларынын жарыяланышы, тастыкталышы.

Диссертациянын мазмуну боюнча республикалык, эл аралык илимий-теориялык симпозиумдарында, конференцияларында изденүүчү тарабынан илимий баяндамалар жасалып, талкууланган. Мындан тышкары 2020-жылы «Кыз Дарыйка» чыгармасы кыргыз тилинен англис тилине түз которулуп, «Кыз Дарыйка» аттуу котормо китеп жарык көргөн.

Темага байланыштуу илимий макалалар жогорку окуу жайлар тарабынан уюштурулган түрдүү илимий-практикалык конференцияларда 8 илимий макала жарыяланып, анын ичинен чет элдик индекстелген (РИНЦ) илимий басылмаларда 3 макала жарык көргөн.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши. Авторефератта диссертациянын негизги мазмуну кыскача чагылдырылган. Автореферат диссертацияга шайкеш келет.

7. Диссертациялык иште учураган айрым мүчүлүштүктөр:

1) Диссертациялык иште изилдөөнүн объектиси менен предмети төмөндөгүдөй аныкталган. **Изилдөөнүн объектиси** – «Кыз Дарыйка» элдик поэмасынын котормосуна лингвопоэтикалык анализ; **Изилдөөнүн предмети** – Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борбору «Эл адабияты» сериясынын 11-тому Кадыркул Алимановдун «Кыз Дарыйка» (инв. 639/12) жалпы элдик идеалды даңазалаган поэтикалык чыгармасы. Б.а., изилдөөнүн объектиси катары «Кыз Дарыйка» элдик поэмасынын котормосу алынса, ал эми предмети катары анын түп нускасы алынган. Биздин жеке пикирибизде, «Кыз Дарыйка» элдик поэмасынын изилдөөнүн түп нускасы менен анын англис тилиндеги котормосу изилдөөнүн объектиси, ал эми «Кыз Дарыйка» элдик поэмасынын түп нускасы менен анын англис тилиндеги котормосунун тилдери, б.а., алардын тилдик материалы изилдөөнүн предмети катары сыпатталуусу керек. Котормонун илимий сынында изилдөөнүн объектиси катары чыгарманын түп нускасы же анын котормосу гана алынбайт, анткени котормонун сапаттык деңгээлин аныктоо үчүн түп нуска менен анын котормосу сөзсүз салыштырылат. Ал эми диссертант объектиге сөз болуп жаткан элдик поэманын котормосунун лингвопоэтикалык анализин да киргизген. Лингвопоэтикалык анализ объект катары эмес, объектини изилдөөнүн, анализдөөнүн көп ыкмаларынын, жолдорунун бири катары эсептелет. Ал эми изилдөөнүн предмети катары «Кыз Дарыйка» элдик поэмасынын түп нускасы менен анын англис тилиндеги котормосунун тили, б.а., тилдик материалы каралуусу керек. Диссертациялык иштеги лингвопоэтикалык, стилистикалык, семиотикалык анализдер изилдөөнүн атайын методдору катары сыпатталуусу шарт. Изилдөө ишинде байкоо, топтоо, сыпаттоо, чечмелөө, салыштыруу, жалпылоо, статистика өндүү универсалдуу методдор саналып өтүп, ал эми жогоруда аталган анализдин түрлөрү атайын, спецификалык методдор катарына киргизилген эмес.

2) Изилдөөнүн объектиси менен аны изилдөөнүн инструменттеринин, метод-жолдорунун орду алмашып калгандыгынан улам, иштеги коргоого коюлуучу 5 жобонун биринде да «Кыз Дарыйка» элдик поэмасы түз аталбастан, ага карата “элдик поэма” деген жалпы аталыш колдонулган. Дегеле, диссертациялык иштин айрым жерлери, анын ичинде коргоого коюлуучу жоболор да редакциялык ондоолорду талап кылат деген ойдобуз. Маселен, биринчи жободогу: *Лингвопоэтикалык анализдердин негизинде элдик поэманын өзгөчөлүгү кыргыз тили аркылуу көрсөтүлөт* деген сүйлөмдү түшүнүш кыйын. Мындай орунсуз Элдик поэманын түп нускасы кыргыз тилинде болсо, ал кайра кыргыз тили аркылуу көрсөтүлөбү? Ушул эле жободогу *Лингвистикалык анализ – элдик поэмада колдонулуп анын бөтөнчөлүгүн, кайталанбастыгын аныктап турат. 1) фонетика-фонологиялык; 2) морфологиялык; 3) лексикалык; 4) синтаксистик деңгээлдерде анализденет* деген татаал сүйлөмдөгү *Лингвистикалык анализ – элдик поэмада колдонулуп деген сүйлөм Лингвистикалык анализ кантип элдик поэмада колдонулсун* деген суроону жаратат. Ал эми ушул эле жободогу *1) фонетика-фонологиялык; 2) морфологиялык; 3) лексикалык; 4) синтаксистик деңгээлдерде анализденет* деген сүйлөмдө объект жок, б.а., эмне анализденери белгисиз. Үчүнчү жободо филологиялык анализди автор адабий анализ катары түшүндүрүүгө аракет

жасаган, дегеле, “адабий анализ” деген түшүнүк барбы деген суроо жаралат. Анткени филология термини тар мааниде тил илими менен адабият тануу илиминин жыйындысын түшүндүрөт. Мындан тышкары, төртүнчү жободогу “сөз каражаттары” деген терминдин ордуна “сөздөр” же “лексемалар” деген эле терминдерди колдонуу ылайык деген ойдобуз. Дегеле, котормо таанууда түп нуска менен анын котормосун салыштырып изилдөө которуу алдында текстти анализдөө (предпереводческий анализ текста) аракеттеринен башталат. Котормочу түп нуска менен таанышып чыккандан кийин, тексттин транслатологиялык классификациясына ылайык, түп нусканын кайсы стилге тиешелүү экендиги аныкталат. Андан соң чыгарманын тилине анализ жасалып, башка маселелер менен катар түп нускадагы вербалдык, когнитивдик, этнографиялык, стилистикалык, грамматикалык, аксиологиялык лакуналар табылып, андан соң которуунун макро жана микростратегиялары туурасында сөз болушу керек.

3. Изилдөө ишинде түп нусканын тыбыштык турпатынын котормодо сакталышына байланыштуу аллитерация, ассонанс, диссонанс, уйкаштык, ыргак, б.а. ритмика өңдүү маселелер каралган. Ошол эле учурда түп нуска менен котормонун муун өлчөмү (метрика) туурасында сөз болбойт.

4. Диссертацияда кыргыз тил илиминдеги айрым терминдер туура эмес колдонулган. Маселен, 78-бетте “эң бир сонун” деген күчөтмө даражадагы сапаттык сын атооч “3 компоненттүү”, “сөзмөр” деген сөз “куранды мүчө менен жасалган морфема” деп аталган (сөзмөр-сөз, морфема эмес).

5. Иште айрым орфографиялык, пунктуациялык, стилистикалык мүчүлүштүктөргө жол берилген. Маселен, иштин титулдук баракчасында кафедранын аталышы баш тамга менен жазылган. Кыргыз тилинде мекемелердин түзүмдүк бөлүмдөрүн аталыштары баш тамга менен жазылбайт. **Изилдөөнүн негизги материалында ашыкча сөздөр бар экени байкалат:** “Кыз Дарыйка» поэмасынын түрк элдерине орток чыгарма болуп, кыргыз арасына кеңири жайылып, элдик дастан катары таанылды”.

Үтүрлүү чекиттен кийин жаңы сап кичине тамгалар менен эле башталып жазылат. Кээ бир сүйлөмдөрдө кыргыз чыгармаларын англис тилине которууда түп нусканын адекваттуулугун сактоонун жолдорун белгилөө

8. Жетектөөчү мекемени жана расмий оппоненттерди бекитүү боюнча сунуштун негизделиши.

Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин англис тилинин фонетикасы жана грамматикасы кафедрасы сунушталат. Дареги: 723500 Ош ш., Масалиев А. көчөсү 95/1

Расмий оппоненттер:

Биринчи расмий оппонент – Козуев Дурус Исакбаевич, филология илимдеринин доктору, доцент, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин англис тили кафедрасынын профессордун м.а.

Илимий эмгектери:

1. Козуев, Д. И. К вопросу об изучении порядка слов в английском и кыргызском языках [Текст]: Д. И. Козуев // Вестник Бишкекского государственного университета. – Бишкек, 2023. – № 1(63). – С. 102-105.

2. Kozuev, D. I. Structural And Semantic Characterization Of English Asyndetic Complex Sentences [Текст]: Д. И. Козуев // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences EpSBS. European Publisher. – 2021. vol.107. – P. 877-884.

3. Kozuev, D. I. Structural-Semantic Features Of English And Kyrgyz Complex Sentences With Adverbial Clauses [Текст]: D. I. Kozuev // International Conference on Social and Cultural Transformations in the Context of Modern Globalism (SCTCMG 2021). EpSBS. European Publisher. vol. 117. – P. 871-878.

4. Kozuev, D. I. Structural and semantic characteristics of English complex sentences with object clauses [Текст]: Д. И. Козуев // XLinguae. – 2021. – Т. 14. No 2. – P. 207-214.

Экинчи расмий оппонент – Мамбаева Салтанат Канатбековна, филология илимдеринин кандидаты, доцент, Кыргыз-Түрк Манас университетинин гуманитардык факультетинин синхрондук котормо бөлүмүнүн башчысы.

Илимий эмгектери:

1. Mambaeva, S. Virginia Woolf and her role in the modernism of the 20th century / S. Mambaeva, G. Ermat Kyzy // Вестник Международного Университета Кыргызстана. – 2023. – No. 2(50). – P. 135-139.

2. Мамбаева, С. К. Подготовка переводчиков в Кыргызстане и развитие их компетентности / С. К. Мамбаева // Вестник Иссык-Кульского университета. – 2022. – № 52-1. – С. 88-94.

3. Мамбаева, С. К. Малый эпос Эр Төштүк и особенности его перевода / С. К. Мамбаева // Общество, язык и культура XXI века : Материалы XXXVIII Международной научной онлайн-конференции, посвящённой 25-летию юбилею Кыргызско-Турецкого университета «Манас», Санкт-Петербург-Бишкек, 29–30 апреля 2021 года. – Санкт-Петербург-Бишкек: Частное образовательное учреждение высшего образования «Институт иностранных языков», Кыргызско-Турецкий университет «Манас», 2021. – С. 219-228.

4. Мамбаева, С. К. О роли трудов Осмоналы Сыдыкова в историографии Кыргызстана / М. Ч. Кожобеков, С. К. Мамбаева // Вопросы истории. – 2019. – № 11. – С. 140-148.

Диссертациянын Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиянын окумуштуулук даражаларды ыйгаруу боюнча жобосуна дал келиши.

Жыйынтыктап айтканда, **Г. Т. Жапарованын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) аттуу кандидаттык диссертациясы 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистигине туура келет.** Диссертациялык иштин темасынын кыргыз тил илими жаатында актуалдуулугун, зарылдыгын, алынган тыянак-натыйжаларынын негиздүүлүгүн, илимий жаңылыгын жана теориялык, практикалык жактан баалуулугун эсепке алып, аны Д 10.24.699 диссертациялык кеңешке жогоруда көрсөтүлгөн шифр менен коргоого кабыл алууга болот.

Диссертант Г. Т. Жапарова: Урматтуу Дайырбек Орунбекович, сын-пикир, сунуштарыңызга чоң рахмат! Биз ММУнун окумуштууларынын эмгектерине таянуу менен 4 компоненттин негизинде карадык. Алар лингвистикалык, стилистикалык, адабий жана семиотикалык анализдердин негизинде алдык. Ошондой эле орфографиялык, пунктуациялык, стилистикалык мүчүлүштүктөрдү оңдодук. Сын-пикир, сунуштарыңызды кабыл алдык. Чоң рахмат!

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова: Үчүнчү эксперт филология илимдеринин кандидаты, доцент С. К. Мамбаевага сөз берилет.

Үчүнчү эксперт филология илимдеринин кандидаты, доцент С. К. Мамбаева: Саламатсыздарбы, диссертациялык кеңештин төрагасы жана мүчөлөрү! Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ

(кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) аттуу 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине берген корутунду пикири

1. Диссертациялык кеңеште корголо турган кандидаттык диссертациянын адистикке тиешелүүлүгү.

Жапарова Гулнарида Токторалиевна «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) аттуу диссертациялык иши 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистигинин профилине дал келет.

2. Изилдөөнүн максаты катары «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ жүргүзүү аркылуу, котормо тексттин негизинде анын көркөм-эстетикалык өзгөчөлүктөрүн, поэмадагы лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорду илимий негизде ар тараптан изилдөө тандалып алынган. Иштин негизги максаттарын жүзөгө ашыруу үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** коюлган:

– Лингвопоэтиканын калыптануу, өнүгүү этаптарын жалпы тил илиминде, кыргыз жана англис тилдеринде чыгармаларды лингвопоэтикалык өңүттө изилдөөнүн жана аларды которуунун илимий-теориялык, методологиялык, методикалык маселелерин аныктоо;

– Кадыркул Алимановдун вариантында айтылган «Кыз Дарыйка» поэмасындагы лингвистикалык каражаттарды, алардын көркөм-эстетикалык өзгөчөлүктөрүн, лингвистикалык жана экстралингвистикалык факторлорун көрсөтүү;

– Кыргыз жана англис чыгармаларына тиешелүү болгон тилдик каражаттарды түрдүү деңгээлде салыштырып талдоо.

– Кыргыз чыгармаларын англис тилине которууда түп нусканын адекваттуулугун сактоонун жолдорун белгилөө.

Изилдөөнүн объектиси – «Кыз Дарыйка» элдик поэмасынын котормосуна лингвопоэтикалык анализ.

Изилдөөдө колдонулган илимий методдор. Диссертациялык ишти жазууда жалпы тил илиминдеги, кыргыз жана англис тилдеринин илимдеги илимий-теориялык корутунду-тыянактарга таянуу менен, изилдөөнүн көздөгөн максатына, алган багытына, мазмун-натыйжасы катары байкоо, топтоо, сыпаттоо, чечмелөө, салыштыруу, жалпылоо, статистика, трансформация, лингвопоэтикалык анализ методдору колдонулган.

Теманын актуалдуулугу. Диссертация кыргыз тилинен англис тилине «Кыз Дарыйка» элдик поэмасын алгачкы жолу англис тилине которуу менен, аталган поэманы жана анын котормосуна лингвопоэтикалык атайын илимий деңгээлдеги иликтөө жүргүзүлгөндүгү жана лингвистикалык жактан изилдөө жүргүзүү проблемалары каралган. Аталган поэмадагы проблеманын кыргыз тил илиминде алгач ирет комплекстүү изилдениши да анын актуалдуулугун жана приоритеттүүлүгүн да аныктайт. Бул диссертациялык иштин ичинде котормодогу катталган категориялар илимий курал катары колдонулуп лингвопоэтикалык каражаттардын негизинде алгачкы жолу системага салып изилдөө жүргүзүү проблемалары каралган.

3. Иштин жыйынтыктарынын илимий жаңылыгы катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот: Изилдөөдө биринчи жолу Кадыркул Алимановдун вариантында айтылган элдик поэмаын котормо текстине лингвистикалык, стилистикалык, филологиялык, семиотикалык анализдерди топтоп жана тектеш эмес тилдерди салыштыруу аркылуу темага байланыштуу тыянак-корутундулардын негизинде диссертант тарабынан талдоого

алынып, түшүндүрүлдү. Ошондой эле иштин максат, милдеттеринин аныкталышы, илимий адабияттарга обзор жасалышы, факты-материалдар топтолуп, талданышы сыпатталып баяндалышы, изилдөөдөн алынган натыйжалар, коргоого коюлган теориялык жоболор жана жалпы корутундулар изилдөөчүнүн жеке салымы болуп саналат. Кыргыз чыгармаларын которуудагы лингвистикалык, экстралингвистикалык, семиотикалык өзгөчөлүктөр жана котормочулуктун теоретикалык-методологиялык маселелери каралган.

4. Кандидаттык диссертацияга болгон талаптардын алкагында изилдөөнүн илимий-практикалык мааниси жана илимий жыйынтыктары. Пикирге берилген иште изилдөө максаты, милдеттери, коргоого коюлган жоболор так аныкталып, аларга ылайык изилдөө методдорунун комплекси колдонулган. Диссертациялык иш диссертацияларга коюлган талаптарга жооп берет, иштин илимий-практикалык мааниси бар, изденүүчү алдына коюлган максат-милдеттерди аткаруу менен жетишерлик деңгээлде илимий жыйынтыктарга ээ боло алган. Изилдөөдөн алынган корутунду-жыйынтыктарды жогорку жана атайын окуу жайларында, жалпы эле көркөм чыгарманын тилин үйрөнүүдө, бул багыттагы изилдөөлөрдө, аны окутуунун теориялык-методикалык принциптерин иштеп чыгууда, “Көркөм чыгарманын тилине лингвистикалык талдоо”, “Адабий анализ”, “Семиотика”, “Котормонун теориясы жана практикасы” сабактарын окутууда колдонууга жана окуу китептерин, окуу куралдарын түзүүдө, атайын курстар менен атайын семинарларды өтүүдө, тилдик көркөм каражаттарды аныктоодо, котормолорду жана жүргүзүлгөн анализдерди котормо таануу илимин өнүктүрүүдө колдонууга болот. Изилдөө аркылуу тектеш эмес тилдердеги поэманы которуудагы экстралингвистикалык факторлордун тийгизген таасирин окурмандар практикалык жактан көрө алышат.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши. Авторефератта диссертациянын негизги мазмуну кыскача чагылдырылган. Автореферат диссертацияга шайкеш келүү менен УАКтын Жобосунун талаптарына ылайык келет.

6. Ишке карата сунуштар жана кемчиликтер

1. Кыргыз окумуштууларынын илимий эмгектерине ссылка жасалыш керек, алар жөн эле аталып калган.

2. 3-бапта кээ бир мисалдарда ыкмалар жазылбай калган.

7. Корутунду-бүтүм

Жогоруда айтылгандардын негизинде, **Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде)** филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча жазылган диссертациясы УАКтын Жобосунун талаптарына жооп берет, көрсөтүлгөн ишти жетишээрлик деңгээл менен кабыл алууга татыктуу.

Диссертант Г. Т. Жапарова: Сын-пикир, сунуштарыңызга чоң рахмат, Салтанат Канатбековна! Илимий жетекчим менен биргеликте, берилген сын-пикир, сунуштарды карап, чыгып ссылка берилди. Ошондой эле ыкмалар боюнча да анализ жасоодо дагы кайра карап, кошуп чыктык.

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова: Урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү, талкууга өтөлү. Филология илимдеринин доктору, профессор Б. Усубалиевге сөз берилет.

Филология илимдеринин доктору, профессор Б. Ш. Усубалиев: Лингвопоэтикалык анализ жасоодо жана котормо менен иштөө үчүн чыгармачылык талап

кылынат. Поэма которулуп, ага анализ жасалып жакшы илимий иш жазылган. Илимий иштин объектиси менен субъектисин бир сыйра кароону сунуштайбыз. Авторефераттын орусчасындагы корутунду жакшы которулган, кыргызча авторефераттын кортундусун орусчага дал келтирип которуп жазыңыз. Коргоого сунуштайм, диссертантка ак жол каалайм!

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова: Кийинки сөз филология илимдеринин доктору, доцент Ч. С. Тулеевага берилет.

Филология илимдеринин доктору, доцент Ч. С. Тулеева: Чындыгында, чоң илимий иш жасалыптыр, кыргыз чыгармасын чет элдик окурмандарга тааныштыруу. Орусча авторефераттын котормосун илимий стилде карап, редакциялоого сунуш кыламын. Илимий иш кызыктуу, колдойм.

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова:

Колго салып коёлу: “макул” – 13, “каршы” – жок.

Коргоо күнү 2024-жылдын 27-декабры белгиленди. Суроолор барбы? Диссертантка сөз берилет.

Диссертант Г. Т. Жапарова: Урматтуу төрага жана мүчөлөрү, сиздерге терең ыраазычылык билдирем. Ошондой эле илимий ишке өз сын-пикирин, сунуштарын берген, эксперттерге дагы терең ыраазычылык! Баарыңыздарга чоң рахмат!

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова: Жетектөөчү мекемени жана расмий оппоненттерди бекитүү боюнча сунуштун негизинде.

Жетектөөчү мекеме катары: Ош мамлекеттик университетинин англис тилинин фонетикасы жана грамматикасы кафедрасы сунушталат. Дареги: 723500 Ош ш., Курманжан Датка 252.

Биринчи расмий оппонент – Козуев Дурус Исакбаевич, филология илимдеринин доктору, доцент, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин англис тили кафедрасынын профессордун м.а.

Экинчи расмий оппонент – Мамбаева Салтанат Канатбековна, филология илимдеринин кандидаты, доцент Кыргыз-Түрк Манас университетинин гуманитардык факультетинин синхрондук котормо бөлүмүнүн башчысы.

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова: Талкууга катышып бергениңиздер үчүн рахмат. Анда чечим чыгарсак Д 10.24.699 диссертациялык кеңешинин кезектеги кеңешмеси жогоруда айтылгандарды угуп жана талкуулап, төмөнкүдөй

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1.1. Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) деген темадагы изилдөөсү диссертант тарабынан толук аткарылып бүткөн жана Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясы тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарга жооп берген иш деп эсептелсин.

1.2. Жапарова Гулнарида Токторалиевнанын «Кыз Дарыйка» поэмасына лингвопоэтикалык анализ (кыргыз тилинен англис тилине жасалган котормонун негизинде) аттуу 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши коргоого сунушталсын.

1.3. Жетектөөчү мекеме катары: Ош мамлекеттик университетинин англис тилинин фонетикасы жана грамматикасы кафедрасы белгиленсин. Дареги: 723500 Ош ш., Курманжан Датка көчөсү 252.

Биринчи расмий оппонент - Козуев Дурус Исакбаевич, филология илимдеринин доктору, доцент, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин англис тили кафедрасынын профессордун м.а. белгиленсин (10.02.20) .

Экинчи расмий оппонент – Мамбаева Салтанат Канатбековна, филология илимдеринин кандидаты, доцент, Кыргыз-Түрк Манас университетинин гуманитардык факультетинин синхрондук котормо бөлүмүнүн башчысы белгиленсин (10.02.20).

Коргоо күнү: 2024-жылдын 27-декабры

Добуш бергендер: “макул” – 13, “каршы” – жок.

Төрага, филология илимдеринин доктору, профессор Ч. К. Найманова:
Урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү, анда кеңештин отуруму жабылды!
Баарыңыздарга чоң рахмат!

Диссертациялык кеңештин төрагасы,

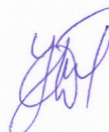
филология илимдеринин доктору, профессор

Ч. К. Найманова

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,

филология илимдеринин кандидаты, доцент

Н. Б. Джаркинбаева

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им И. АРАБАЕВ,

КОЛ ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ

